

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen

De diplomatieke betrekkingen tussen Zuid-Afrika en Zimbabwe onder Thabo Mbeki.

Een verklarende analyse voor Zuid-Afrika's
Zimbabwe-politiek.

Promotor: Prof. dr. Jan Melissen

Masterproef voorgelegd met het oog op
het behalen van de graad Master na
Master in Internationale Betrekkingen en
Diplomatie

Bert Boonen

Januari 2011

Inhoudstafel

<i>Lijst met afkortingen</i>	4
<i>Lijst met tabellen en figuren</i>	5
<i>Dankwoord</i>	6
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Centrale onderzoeksvraag en methodologie	8
2. De Zimbabwaanse crisis: actuele problematiek	11
2.1 Recente evolutie van de Zimbabwaanse crisis.....	11
2.1.1 Institutionele hervormingen, democratische erosie en geweld ...	11
2.1.2 Landherverdeling.....	13
2.1.3 De opkomst van de MDC en <i>power sharing</i>	15
2.1.4 Toekomstperspectieven	19
2.2 Zimbabwe vanuit een regionaal comparatief oogpunt	20
3. De bilaterale relaties in historisch perspectief	22
3.1 Het tijdperk van de blanke minderheidsregimes.....	23
3.1.1 Steun voor Smiths UDI	24
3.1.2 De bocht van Vorster	25
3.2 1980-1990: Zimbabwe als opposant van het apartheidsregime	28
3.3 1990-2000: Normalisering van de bilaterale relaties.....	30
4. Recente bilaterale relaties	31
4.1 Stille diplomatie: conceptualisatie	31
4.2 Zimbabwe-diplomatie onder Mbeki (1999-2008)	33
4.2.1 Fase 1: Steun voor de landhervormingen	34
4.2.2 Fase 2: Multilaterale diplomatie	36
4.2.3 Fase 3: Zoektocht naar een post-Mugabe eenheidsregering	37
4.2.4 Resultaten na acht jaar Mbeki.....	39

5. Verklarende analyse voor de Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-politiek onder Mbeki (1999-2008)	41
5.1 Theoretisch kader	41
5.2 Verklaringen op mondiaal niveau	43
5.2.1 De structuur van het internationale systeem	43
5.2.2 Omgevingsvariabelen	46
5.3 Verklaringen op statelijk niveau	48
5.3.1 Economische motieven	48
5.3.2 Het ANC	53
5.3.3 Het Zuid-Afrikaanse identiteitsdilemma	59
5.4 Verklaringen op individueel niveau	63
5.4.1 Prominente ANC-politici	63
5.4.2 De factor Mbeki	64
5.4.3 De factor Mugabe	66
6. De speciale relatie tussen Zuid-Afrika en Zimbabwe: beleidsparallellen tussen verleden en heden	68
6.1 Bloedbanden en raciale solidariteit over de grens	68
6.2 De weigering van harde sancties	69
6.3 De angst voor spillover	70
6.4 Zimbabwe-beleid geënt op de voorkeur voor een politiek leider	70
6.5 Effect van de Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-politiek	71
7. Besluit	72
7.1 De beweegredenen van de Mbeki-administratie	72
7.2 Unicité van de Zimbabwe-politiek onder Mbeki	77
8. Bibliografie	78
8.1 Artikels	78
8.2 Boeken	79
8.3 Verzamelwerk	80
8.4 Rapporten en papers	83
8.5 Internetbronnen	85
9. Bijlagen	91

Lijst met afkortingen

ACP	African, Caribbean and Pacific Group of States
ANC	African National Congress
ANCYL	African National Congress Youth League
BSAC	British South Africa Company
COSATU	Congress of South African Trade Unions
EIU	Economist Intelligence Unit
FLS	Front Line States
FPA	Foreign Policy Analysis
FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs
FRELIMO	Frente de Libertação de Moçambique
GPA	Global Political Agreement
IMF	International Monetary Fund
MPLA	Movimento Popular de Libertação de Angola
PAC	Pan Africanist Congress
RENAMO	Resistência Nacional Moçambicana
SADC	Southern African Development Community
SATAWU	South African Transport and Allied Workers' Union
SOWETO	South Western Township
SWAPO	South West Africa People's Organisation
UDI	Unilateral Declaration of Independence
UNITA	União Nacional para a Independência Total de Angola
UP	Unity Pact
ZANLA	Zimbabwean African National Liberation Army
ZANU	Zimbabwe African National Union
ZANU-PF	Zimbabwe African National Union – Patriotic Front
ZAPU	Zimbabwe African People's Union
ZEC	Zimbabwe Electoral Commission

Lijst met tabellen en figuren

Tabel 1: Evolutie van het aantal stemmen: de parlementaire verkiezingen in Zimbabwe van 2000, 2005 en 2008.....	16
Tabel 2: Vergelijking van Zimbabwe met zijn buurlanden op basis van 7 <i>World Development Indicators</i> (2009)	21
Tabel 3: Aandeel van de invoer uit Zuid-Afrika op de totale import van Zimbabwe	51
Figuur 1: Evolutie van het aantal stemmen: de parlementaire verkiezingen in Zimbabwe van 2000, 2005 en 2008.....	17
Figuur 2: De machtsdeling in Zimbabwe	18
Figuur 3: Score van Zimbabwe op 7 <i>World Development Indicators</i> (2009) in verhouding tot het gemiddelde van de vijf buurlanden ...	21
Figuur 4: De wisselwerking tussen het internationale niveau, het statelijke en het individuele niveau bij het tot stand komen van <i>foreign policy decisions</i>	43
Figuur 5: De tien belangrijkste klanten van Zuid-Afrika (eerste kwartaal 2010) in miljard Rand	49
Figuur 6: Evolutie van de export naar Zimbabwe (2006-2009) in miljard Rand	50
Figuur 7: Aandeel van de invoer uit Zuid-Afrika op de totale import van Zimbabwe (in miljoen USD)	51

Dankwoord

Een meesterproef schrijven is vaak sisyfusarbeid, maar na afloop leidt het werkstuk gegarandeerd tot fierheid en uitgestelde arbeidsvreugde. Dat heb ik ook nu opnieuw kunnen ervaren. Bij deze wil ik allen danken die mij ruggensteunden om deze taak tot een goed eind te brengen. Vooreerst dank ik mijn promotor prof. dr. Jan Melissen, omdat hij me een thesisonderwerp liet uitwerken dat aansluit bij mijn persoonlijke interesses. Deze vrijheid is voor mij immers onontbeerlijk om met passie te werken.

Ik dank daarnaast mijn mentors James Kekeletso Mothosola en Elana Olivier van de North West University (Potchefstroom), omdat ze me tijdens mijn eerdere studie in Zuid-Afrika (2006) confronteerden met de eindeloze en fascinerende complexiteit van hun land. Zuid-Afrika blijft me onverminderd begeisteren. De regenboognatie, een land met maar liefst elf officiële talen en culturen, kampt immers ook vandaag nog in al haar facetten met de naweeën van haar oeverloos grillige geschiedenis. De escalerende Zimbabweaanse crisis, de onmiskkenbare weerslag hiervan op de Zuid-Afrikaanse samenleving en de op het eerste zicht vreemde regeringspolitiek van 'stille diplomatie en constructief engagement' (1999-2008) vormden voor mij dan ook een dankbaar onderwerp om uit te werken in deze meesterproef.

Ten slotte wil ik ook mijn vriend Joris Baeten danken voor zijn naleeswerk. Mijn grootste dank gaat echter uit naar mijn vriendin Lieselot, omdat ze me met haar onvoorwaardelijke liefde, begrip en aansporingen als geen ander wist te motiveren om niet alleen deze thesis, maar de hele 'master na master in internationale betrekkingen en diplomatie' succesvol af te ronden.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Ondanks de historische *power sharing deal* van september 2008 en de totstandkoming van een regering van nationale eenheid, blijft Zimbabwe een van de meest getroebleerde landen van zuidelijk Afrika. De praktische implementatie van de *Global Political Agreement* waarop de recente machtsdeling gebaseerd is, laat immers op zich wachten en er ontstaat onrust over de verdeling van de voornaamste ministeriële posten. Ook op het niveau van internationale betrekkingen blijft de toestand gespannen. Terwijl tal van westerse staten het opheffen van sancties verbinden aan economische en politieke vooruitgang, wil ZANU-PF de GPA niet ten volle implementeren alvorens de internationale sancties opgeschort worden.

In zijn *country outlook* van september 2010 oordeelt de EIU dat ook de interne spanningen opnieuw verder zullen oplopen¹. Al snel blijkt immers dat geen van de twee grootste politieke fracties vrede kan nemen met de consensusoplossing die de GPA voorstelt. Terwijl ZANU-PF het slinkende machtsmonopolie moeizaam verteert, is ook de MDC niet opgezet met het aanblijven van Robert Mugabe. Aan de politieke houdbaarheidsdatum van Mugabe, sinds 1987 president van het voormalige Rhodesië, lijkt inderdaad ook op 86-jarige leeftijd geen einde te komen. Mugabe, een voormalige held van de vrijheidstrijd, is in sterke mate verantwoordelijk voor de actuele wantoestand. Door de repressie van oppositiepartij MDC, een chaotisch en agressief landherverdelingsprogramma, economisch mismanagement en corruptie, ontwikkelde Zimbabwe zich onder impuls van Mugabe en ZANU-PF tot een internationale pariastaat.

¹ ViewsWire (2010), *Zimbabwe: Country outlook*.

In deze context wordt Zuid-Afrika door de internationale gemeenschap als een belangrijke speler naar voor geschoven om de Zimbabwaanse impasse te doorbreken. Onder Thabo Mbeki (1999-2008) opteert de regenboognatie consequent voor een zogenaamde politiek van 'stille diplomatie en constructief engagement'.

1.2 Centrale onderzoeksvraag en methodologie

Deze masterproef bestudeert de diplomatieke betrekkingen tussen Zuid-Afrika en Zimbabwe onder Thabo Mbeki en probeert te komen tot een verklarende analyse voor Zuid-Afrika's Zimbabwe-politiek. De Zuid-Afrikaanse politiek van stille diplomatie ten aanzien van Mugabe wordt zowel door het Westen als binnen Zuid-Afrika fel bekritiseerd. Auteurs zoals Mills stellen dat apartheid en de hierop volgende vreedzame transitie naar een democratisch bestel een moreel prominente positie gaven aan Zuid-Afrika in internationale betrekkingen (Alden & Schoeman, 2003: 1). Indien dit correct is, wekt het verbazing dat Zuid-Afrika op basis van deze *soft power*-autoriteit en het overwicht aan materiële *capabilities* in zuidelijk Afrika geen strengere veroordeling en een dito sanctiepolitiek vis-à-vis het Mugabe-regime hanteert. Het verder escaleren van de Zimbabwaanse crisis verduidelijkt de afgelopen jaren immers dat de Zuid-Afrikaanse diplomatieke aanpak onbevredigende resultaten levert. Nochtans is Thabo Mbeki op geen enkel ogenblik bereid zijn Zimbabwe-tactiek aan te passen. Waarom treft Mbeki geen harde sancties tegen het economisch erg dependente en *landlocked* Zimbabwe? Kreeg de 'bocht van John Vorster' en het stopzetten van de oliebevoorrading het buurland in het verleden al niet op de knieën? In deze masterproef gaan we op zoek naar onafhankelijke variabelen die een verklaring kunnen bieden voor Mbeki's opmerkelijke politiek van stille diplomatie (afhankelijke variabele). We formuleren de onderzoeksvraag als volgt:

- *Om welke redenen handhaaft de regering Mbeki (1999-2008) consequent de weinig doeltreffende tactiek van stille diplomatie en constructief engagement in het Zimbabwaanse dossier?*

In het verlengde van deze centrale onderzoeksvraag vragen we ons af in hoeverre Mbeki's *foreign policy* ten aanzien van Zimbabwe uniek is. Bestaan er met andere woorden precedentes waarbij voormalige Zuid-Afrikaanse beleidsmakers een vergelijkbare politiek hanteren? Of springt de onderzochte casus vooral in het oog door zijn uniciteit? Anticiperend op deze vragen, gaan we in deze masterproef na of het Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-beleid (1999-2008) begrepen kan worden als een terugkerend patroon. We stellen de vraag naar beleidsparallelismen tussen heden en het verleden. Deze bijkomende onderzoeksvraag valt als volgt samen te vatten:

- *Kan het Zimbabwe-beleid van de Mbeki-administratie gekaderd worden binnen de historische context van de bilaterale relaties tussen Zuid-Afrika en Zimbabwe?*

Teneinde een antwoord te kunnen formuleren op deze onderzoeksvragen verrichtten we eerst een literatuurstudie. In hoofdstuk 2 lijsten we enkele bevindingen op omtrent de actuele problematiek in Zimbabwe, een accurate kennisname van de precieze kenmerken en omvang van de crisis is immers onontbeerlijk om Mbeki's Zimbabwe-politiek te kunnen beoordelen. Hoofdstuk 3 plaatst de bilaterale relaties tussen Zuid-Afrika en Zimbabwe in een historisch perspectief. Hoofdstuk 4 beschrijft vervolgens de bilaterale relaties onder Mbeki, terwijl we in hoofdstuk 5 de verzamelde, verwerkte en geïnterpreteerde informatie uit zowel primaire als secundaire bronnen onder meer in het licht van het theoretische model van Kegley en Wittkopf (1997:41) plaatsen. Hoofdstuk 6

bestudeert vervolgens de beleidsparellen tussen heden en verleden. Hoofdstuk 7 tenslotte synthetiseert de voornaamste bevindingen in functie van de onderzoeksvragen.

2. De Zimbabwaanse crisis: actuele problematiek

Om vat te krijgen op Thabo Mbeki's Zimbabwe-politiek is het belangrijk om vooreerst de situatie in Zimbabwe uit te diepen. In dit hoofdstuk lichten we daarom toe hoe Zimbabwe onder Mugabe evolueert tot een probleem dat de ganse regio destabiliseert. Enerzijds bekijken we actuele situatie (1.1), anderzijds belichten we de prestaties van Zimbabwe vanuit een comparatief oogpunt om de ontwikkelingen in het land genuanceerder te kunnen plaatsen (1.2).

2.1 Recente evolutie van de Zimbabwaanse crisis

Hoewel de vroege onafhankelijkheidsperiode door het opheffen van sancties en handelsembargo's leidt tot een economische revival, geven de jaren 1990 opnieuw aanleiding tot het ontstaan van een crisissfeer (Sachikonye, 2009:1). Zimbabwe wordt toenemend gelijkgeschakeld met wanbestuur en het politieke leiderschap van Robert Mugabe verliest legitimiteit. Sinds Mugabe in 1980 als held van de vrijheidstrijd en leider van zowel ZANU als de gewapende vleugel van de partij (ZANLA) premier wordt, vertoont hij toenemend despotische kenmerken. In 1987 verkiest het parlement Mugabe tot president, een functie die hij tot op heden invult.

2.1.1 Institutionele hervormingen, democratische erosie en geweld

Esterhuysen (2004a:19) alludeert op het totalitaire karakter dat Mugabe's partij in de loop van de jaren 1980 ontwikkelt:

"[...] the Zimbabwe African National Union-Patriotic Front (ZANU-PF) government showed a tendency to bring all aspects of society under its control. It displayed intolerance of public criticism and eventually succeeded to control most of the country's media."

Al in 1981 maakt Mugabe gebruik van de veiligheidswetgeving, een erfstuk van de Rhodesische regering, om dissidenten te onderdrukken. Daarnaast schakelt hij, eveneens begin jaren 1980, de 'vijfde brigade' in om een opstand van ZAPU-aanhangers neer te slaan. Deze vijfde brigade, gevormd door Noord-Koreaanse instructeurs, gebruikt excessief geweld en moordt duizenden Ndebele² uit. De oppositiepartij ZAPU zal later, via het eenheidspact (UP) van december 1987, opgaan in Mugabe's ZANU-PF³. Het sterkt Mugabe in de gedachte dat Zimbabwe een éénpartijstaat kan worden, gefundeerd op marxistisch-socialistische principes. Een thesis die hij ook in het openbaar verdedigt (Geldenhuis, 2004:113).

Het einde van Zimbabwe's eerste vrijheidsdecennium wordt verder gekenmerkt door institutionele hervormingen: in 1989 wordt de senaat afgeschaft waardoor een eenkamerstelsel ontstaat⁴. Verder wordt het aantal leden in het parlement verhoogd van 100 tot 150, bestaande uit 120 verkozen volksvertegenwoordigers en 30 door de president aangewezen leden (Esterhuysen,2004a:19). Bovenop deze twijfelachtige institutionele wijzigingen, raakt Zimbabwe ook in economisch opzicht in verval. Adelman (2004:249) stipt aan dat economisch mismanagement en een corrupt systeem economische groei van binnenuit verhinderen. Naast dit interne wanbeheer zorgt de steile economische groei van Zuid-Afrika voor felle externe concurrentie in de regio. Hulpprogramma's van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank kunnen het tij niet keren, maar verhogen de Zimbabweaanse schuldenberg. In november 1997

² De Ndebele maken vandaag 14 % van de totale bevolking uit en zijn daarmee de voornaamste etnische minderheid in Zimbabwe. De Shona vormen met 82 % de dominante etnische groep. Central Intelligence Agency (2010), *The world factbook: Africa: Zimbabwe: ethnic groups*.

³ ZANU wordt sinds de fusie met ZAPU ZANU-PF genoemd.

⁴ In 2005 wordt de senaat opnieuw geïntroduceerd.

stort de economie in en verliest de Zimbabweaanse dollar in één dag maar liefst 74 % van zijn waarde.

Deze neerwaartse economische spiraal van Zimbabwe, onder Smith (zie infra, 3.1) nog de voornaamste graanexporteur van zuidelijk Afrika, vormt een voedingsbodem voor de politieke oppositie (Gavin, 2007:66). De voornaamste hedendaagse oppositiepartij Movement for Democratic Change (MDC), geleid door vakbondsman Morgan Tsvangirai, behaalt een eerste overwinning in 1999 wanneer de nieuwe constitutie, die Mugabe's macht moet vergroten, in een referendum wordt verworpen. Als in de slipstream van dit MDC-succes een verkiezingsnederlaag voor ZANU-PF bij de parlementaire (2000) en presidentiële verkiezingen (2002) plausibel wordt, gaat Mugabe opnieuw gradueel over tot ondemocratische, illegale en toenemend gewelddadige middelen om de politieke macht te vrijwaren. Arbitraire arrestaties, wraakacties, martelingen en het intimideren van zowel oppositieleiden als *civil society*-activisten worden toenemend vaste karakteristieken van de Zimbabweaanse politiek (*Human Rights Watch*, 2007:9).

2.1.2 Landherverdeling

Omdat repressie van de oppositie in de jaren 1990 echter niet langer voldoende blijkt om het interne en externe protest te onderdrukken, zoekt Mugabe heil in zijn laatste troef: het uitspelen van de nog steeds bestaande raciale breuklijn tussen de blanke minderheid en de zwarte meerderheid in het voormalige Rhodesië. De president speelt handig in op de wonden van het koloniale verleden en lanceert een chaotisch landherverdelingsprogramma waarbij de gronden van blanke boeren in handen van zwarte landbouwers moeten komen. Adelman (2004:50) benadrukt de populariteit van de corrigerende maatregel:

“The attempt to solve the “colonial problem” did not only increase the support from the rural poor, who hoped for economic empowerment, but also from parts of the ruling class, who managed to acquire a substantial number of farms.”

Ondanks de evidente zwarte steun voor deze populistische maatregel, leidt het herverdelingsprogramma en de vaak gewelddadige inbeslagnames van boerderijen tot een toenemende wetteloosheid. Hoewel een sociale herverdelingspolitiek een logisch gevolg is van het koloniale verleden, roepen de achterliggende motieven, het tijdstip van invoering en de brutale implementatie bovendien talrijke vragen op. Landherverdeling is immers al een issue sinds Zimbabwaanse zwarte boeren in de jaren 1970 guerrillaoorlogen startten tegen het Smith-regime en ook bij de constitutionele gesprekken van 1979 betrof het één van de voornaamste gespreksonderwerpen. Op het ogenblik van de onafhankelijkheid in 1980 bezitten 4.500 blanke boeren immers de beste landbouwgebieden, goed voor 33% van de totale oppervlakte (Geldenhuis, 2004: 111).

Een feitelijke correctie van het onrecht laat echter op zich wachten. Reeds in 1980 kondigt de nieuwe regering immers aan dat 162.500 zwarte families op een termijn van drie jaar nieuwe gronden toegewezen zouden krijgen om het grondbezit ‘raciaal te balanceren’⁵. In 1992 wijzigt Mugabe’s regering de grondwet zodat de overheid voortaan elk gewenst stuk land gedwongen kan aankopen, tegen een prijs die men zelf billijk acht (*Land Acquisition Act*). Ondanks talrijke beloftes hebben in 1997, zeventien jaar na Zimbabwe’s onafhankelijkheid, slechts 56.000 gezinnen een nieuw stuk land gekregen. Bovendien bezitten blanke boeren op dat

⁵ Viewswire (1998), *Zimbabwe Economy: Land resettlement – no easy answers*.

ogenblik nog altijd meer dan de helft van de landbouwoppervlakte, terwijl acht miljoen zwarte landbouwers het moeten stellen met de overige veertig procent⁶. Ingevolge de groeiende collectieve onvrede over Mugabe's beleid, lanceert de regering in juli 2000 het *Fast Track Land Reform Program* (FTLRP). Chigumira e.a. (2006:13) stelt dat het in essentie gaat om een politieke maatregel waarbij de regering niet de "rural poor" in het achterhoofd heeft, maar voornamelijk mikt op het behouden van het politieke status-quo. Volgens een *Freedom House*-rapport van Ackerman e.a. (2008:97) blijven er omstreeks 2008 in gevolge het controversiële FTLRP nog ongeveer 400 boerderijen in blank bezit.

2.1.3 De opkomst van de MDC en power sharing

Ondanks populistische en repressieve maatregelen blijft de politieke oppositie terrein winnen. Bij de parlementaire verkiezingen van 2000 kiezen de stedelijke kiezers *en masse* voor de MDC waardoor de partij 57 van de 120 parlementaire zetels (47,5%) bekommt. ZANU-PF verwerft 62 zetels (51,7%), wat een daling met 55 zetels ten opzichte van 1995 betekent. In combinatie met de 30 door de president gekozen volksvertegenwoordigers totaliseert de partij echter nog 92 zetels, goed voor een comfortabele tweederdemeerderheid (Matlosa, 2005:9). Kort na deze parlementaire verkiezing van 2000 versnelt Mugabe zijn herverdelingsprogramma via het FTLRP. Daarnaast vervangt hij rechters die zich tegen de uitzetting van blanke boeren uitspreken. Ook de greep op de media verstrakt en begin jaren 2000 controleert ZANU-PF de meeste radio- en televisiestations. In maart 2002 wint Mugabe in een context van politiek geweld en ontoereikende

⁶ Viewswire (1997), *Zimbabwe economy: Mugabe's bid for land reform*.

transparantie⁷ de presidentiële verkiezingen van opponent Tsvangirai (Gavin, 2007: 7). Bij de parlementaire verkiezingen van 2005 boekt ZANU-PF vervolgens opnieuw 16 zetels electorale winst. De partij totaliseert 78 zetels, het MDC valt terug op 41 zetels. Opnieuw zijn internationale waarnemers sceptisch ten aanzien van de manier waarop de verkiezingen verliepen. Raftopolous (2006: 5) schrijft:

“The election was not what it should have been, a contest between two political parties. [...] The distinction between the state and ZANU-PF has virtually disappeared. ZANU-PF was able to mobilize all the resources of the state, human and financial, administrative and coercive, to support its campaign.”

Als in 2008 opnieuw parlementaire en presidentiële verkiezingen plaatsvinden, verovert de MDC met 51 % een nipte meerderheid aan parlementaire zetels. Voor het eerst in de onafhankelijkheidsperiode wordt de parlementaire meerderheid van ZANU-PF verbroken⁸. Onderstaande tabel en figuur verduidelijken de evolutie van het aantal stemmen in de verkiezingsjaren 2000, 2005 en 2008.

Tabel 1: Evolutie van het aantal stemmen: de parlementaire verkiezingen in Zimbabwe van 2000, 2005 en 2008⁹.

Partij	# stemmen in 2000	# stemmen in 2005	# stemmen in 2008
ZANU-PF	1.212.302	1.569.867	1.112.773
MDC ¹⁰	1.171.051	1.041.292	1.241.656
Onafhankelijken	92.943	16.878	68.449
ZANU NDONGA	17.629	6.608	-

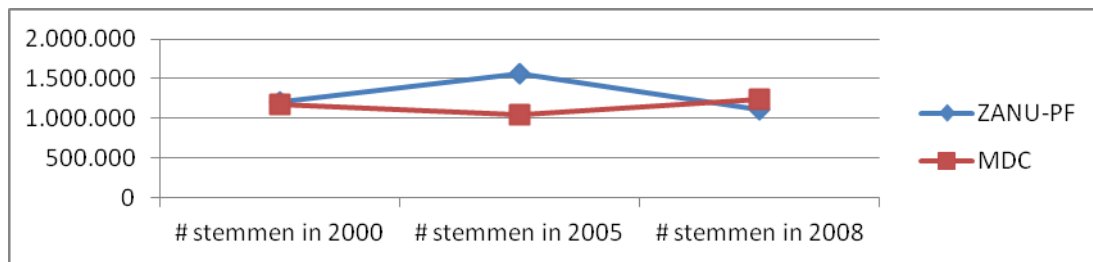
⁷ Amnesty.org.uk (2002), *Zimbabwe: SADC must take a firm stance now to avert evil*.

⁸ Viewswire (2008), *Zimbabwe politics: end of the road*.

⁹ SOLIDARITY PEACE TRUST (2008), *Punishing dissent, silencing citizens: the Zimbabwe elections 2008*, Johannesburg: Solidarity Peace Trust.

¹⁰ Optelsom van de Tsvangirai en Matumbara MDC-fracties.

Figuur 1: Evolutie van het aantal stemmen: de parlementaire verkiezingen in Zimbabwe van 2000, 2005 en 2008.

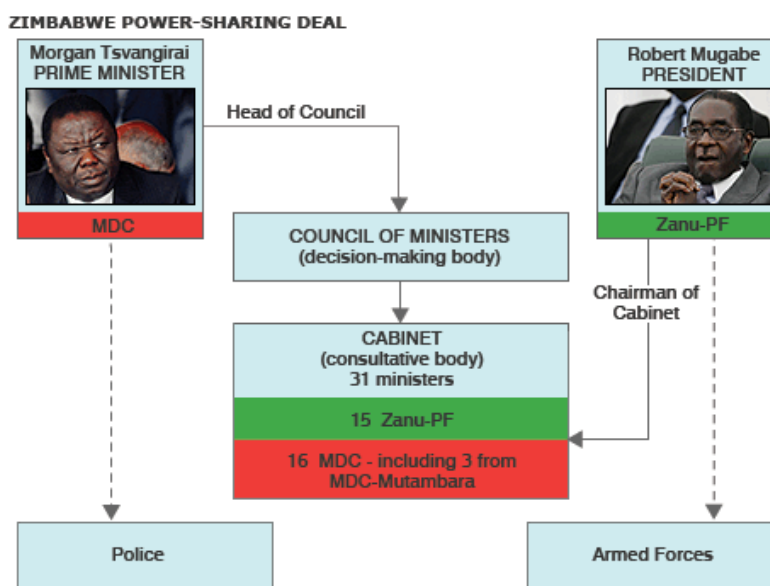

De meer controversiële presidentiële verkiezingen gaan opnieuw door in een context van door de staat georkestreerd geweld (*Amnesty International*, 2009:7). Niettemin haalt Morgan Tsvangirai 47,9 % van de stemmen, Mugabe moet het stellen met 43,2 %. Geen van beide kandidaten haalt echter de noodzakelijke '50 % +1'. Een tweede presidentiële stemmingsronde vindt nooit plaats omdat Tsvangirai "om veiligheidsredenen" afziet van een deelname (*Solidarity Peace Trust*, 2008:14). Ondanks deze terugtrekking verhoogt de druk op Mugabe. Gedwongen door de tegenvallende verkiezingsresultaten, tekent Mugabe met oppositieleiders Tsvangirai en Arthur Mutambara¹¹ in september 2008 een historische '*power-sharing deal*'¹². Dit resulteert in de totstandkoming van een regering van nationale eenheid. Mugabe blijft niettemin aan als president, opperbevelhebber van de strijdkrachten en voorzitter van de kabinetsraad, terwijl zijn politieke rivaal Morgan Tsvangirai Eerste Minister, hoofd van de ministerraad en van de politie wordt. De ministerraad bestaat voortaan uit 31 ministers, waaronder 15 van ZANU-PF-signatuur en 16 MDC-ministers. Figuur 2 verduidelijkt de actuele machtsverdeling in de eenheidsregering.

¹¹ Dr. Arthur Mutambara leidt een van de MDC afgescheurde factie.

¹² BBC News (2008), *Details of Zimbabwe deal emerge*.

Figuur 2: De machtsdeling in Zimbabwe¹³.

De zogenaamde *Global Political Agreement* (GPA) vertoont echter barsten, want geen van beide partijen behaalt zijn ultieme doelstelling. De MDC slaagt er immers niet in alle uitvoerende macht bij Tsvangirai te leggen en Mugabe slechts een ceremoniële functie te gunnen, terwijl ZANU-PF ongewenst een machtsdeling moet toestaan. De praktische uitwerking van de gemaakte afspraken en beloftes laat bovendien op zich wachten en er ontstaat onenigheid over de verdeling van belangrijke ministeriële posten en andere overheidsfuncties¹⁴. Ook aan de politieke houdbaarheidsdatum van de intussen 86-jarige Mugabe lijkt vooralsnog geen einde te komen, in een interview met het internationale persbureau Reuters proclameert hij in september 2010 dat hij bij volgende verkiezingen, volgens analisten zou dit in 2012 zijn, opnieuw kandidaat is. ZANU-PF zou intern te verdeeld zijn om een opvolger aan te duiden¹⁵.

¹³ BBC News (2008), *Zimbabwe deal: Key points*.

¹⁴ Parool.nl (2008), *Akkoord Zimbabwe mijneveld*.

¹⁵ ZimOnline (2010) (Jones, E.), *Analysts see Mugabe life presidency*.

2.1.4 Toekomstperspectieven

In zijn 'country outlook' van september 2010 beoordeelt de *Economist Intelligence Unit* de actuele staat van het land. De EIU verwacht dat de interne spanningen tussen de MDC en ZANU-PF verder zullen oplopen. Ook op het gebied van internationale betrekkingen blijft de toestand gespannen, omdat westerse staten het opheffen van de bestaande sancties verbinden aan economische en politieke vooruitgang. ZANU-PF van zijn kant weigert de GPA van september 2008 volledig te implementeren tot de internationale sancties beëindigd zijn¹⁶.

Op economisch vlak is er een verbetering waarneembaar sinds eind 2009 en men verwacht dat dit herstel zich doorzet. Anderzijds stelt de EIU dat de officiële groeiverwachtingen van 12,5 % voor 2010 en een jaarlijks gemiddelde van 15 % in de periode 2010-15 onrealistisch zijn. De overheid heeft onvoldoende financiële middelen om noodzakelijke investeringen te financieren en de buitenlandse kapitaalstromen en investeringen blijven onder de verwachtingen. Zolang de politieke situatie niet substantieel opklaart, moet er geen heropleving worden verwacht. Indien er reeds in 2011 nieuwe verkiezingen komen wordt verwacht dat de groei opnieuw beneden de verwachting van 4,3 % zal blijven, omdat verkiezingen de instabiliteit zouden verhogen en de nervositeit bij potentiële investeerders hierdoor zou toenemen.

Daarnaast kaart de EIU aan dat de landhervormingspolitiek een negatieve impact blijft hebben op de productiviteit van de landbouwsector. De wet die verplicht dat 51 % van de aandelen van een onderneming in het bezit moet zijn van Zimbabwaanse burgers,

¹⁶ ViewsWire (2010), *Zimbabwe: Country outlook*.

knot de investeringen van buitenlandse ondernemers af. Vooral in de mijnsector zorgt de politiek van 'indigenisation'¹⁷ voor een verminderde buitenlandse belangstelling.

2.2 Zimbabwe vanuit een regionaal comparatief oogpunt

Om de precieze omvang van de crisis te kunnen inschatten, belichten we de prestaties van Zimbabwe onder deze paragraaf vanuit een comparatief oogpunt. Op basis van gegevens van de Wereldbank (*World Development Indicators*) voor 2009 stelden we onderstaande tabel en figuur op die Zimbabwe op basis van bevolkingsgroei, BNP, BNP per capita, levensverwachting, kindersterfte per 1.000 geboortes en HIV-prevalentie vergelijkt met buurlanden Zuid-Afrika, Namibië, Botswana, Mozambique en Zambia¹⁸. Opvallend is dat Zimbabwe op vier van deze zeven parameters het slechtst scoort. Het BNP per capita van het land ligt significant lager dan het gemiddeld BNP per capita van de buurlanden (274 USD tegenover een gemiddelde van 3.502 USD). Bovendien is de levensverwachting het laagst en bevolkingsaan groei het kleinst. Slechts op de parameters 'geletterdheid'¹⁹ en HIV-prevalentie doet Zimbabwe anno 2009 beter dan de gemiddelde score van zijn vijf buurlanden (figuur 3). De situatie als ernstig categoriseren is dus zeker geen *understatement*.

¹⁷ New African (2010), *30 years and still standing*.

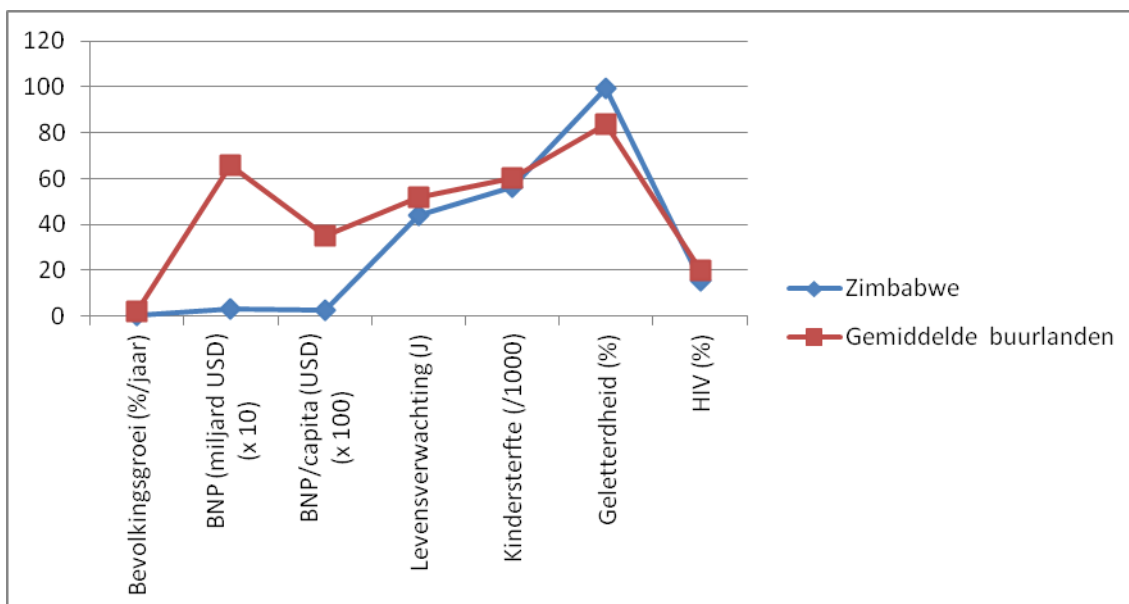
¹⁸ The world bank group (2010), *Data profile Zimbabwe, Namibia, Zambia, South Africa, Botswana, Mozambique*.

¹⁹ De hoge alfabetiseringsgraad in Zimbabwe vloeit verder uit de onderwijspolitiek tijdens het eerste onafhankelijkheidsdecennium. Na het gesegregeerde onderwijs onder Smiths' *minority regime*, verbindt de nieuwe Zimbabwaanse regering zich tot gratis openbaar onderwijs voor alle burgers op basis van gelijkheid (U.S. Department of State (2010), *Background note Zimbabwe*).

Tabel 2 : Vergelijking van Zimbabwe met zijn buurlanden op basis van 7 *World Development Indicators* (2009)²⁰.

	Zimbabwe	Zuid-Afrika	Namibië	Botswana	Mozambique	Zambia	Gemiddelde buurlanden
Bevolkingsgroei (jaarlijks %)	0,5	1,1	1,9	1,5	2,3	2,5	1,9
BNP (miljard USD)	3,4	286	9,4	11,6	9,8	12,7	65,9
BNP / capita (USD)	274	5.798	4.338	5.965	428	985	3.502,8
Levensverwachting (jaar)	44,2	51,5	61	54,2	47,9	45,4	52
Kindersterfte /1.000 geboortes	56,3	43,1	33,6	42,6	95,9	86,3	60,3
Geletterdheid (% vrouwen 15-24)	99,4	97,5	94,8	96,3	62,1	67,5	83,6
HIV (%bevolking 15-49)	15,3	18,1	15,3	23,9	12,5	15,2	20,1

Figuur 3 : Score van Zimbabwe op 7 World Development Indicators (2009) in verhouding tot het gemiddelde van de vijf buurlanden.

²⁰ The world bank group (2010), *Data profile Zimbabwe, Namibia, Zambia, South Africa, Botswana, Mozambique*.

3. De bilaterale relaties in historisch perspectief

Een analyse van Thabo Mbeki's recente Zimbabwe-politiek valt onmogelijk los te koppelen van de historische context. De geschiedenis van Zimbabwe en Zuid-Afrika is immers nauw verweven en de bilaterale diplomatieke relaties variëren sterk doorheen de tijd. Niet alleen wordt de regenboognatie vandaag als een belangrijke speler naar voor geschoven in het doorbreken van de Zimbabwaanse impasse, ook in het verleden was er een verregaande wederzijdse beïnvloeding. Geldenhuys (2004:102) stelt dat beide buurlanden de voorbije vier decennia een speciale relatie onderhouden, gebaseerd op geografische contiguiteit, historische banden, economische interdependentie, raciale solidariteit en gedeelde politieke belangen. Hij verwoordt de impact van het verleden op het heden als volgt:

“The present dissension over South Africa's response to the turmoil in Zimbabwe has to be seen in the context of an ongoing special relationship between the two states.”

In dit hoofdstuk halen we daarom enkele relevante historische feiten aan. We maken een onderscheid tussen drie periodes. Ten eerste gaan we dieper in op de periode voor 1980 wanneer zowel Zuid-Afrika als Zimbabwe in politiek opzicht blanke minderheidsregimes kennen. Vervolgens belichten we de periode 1980-1990 waarin het apartheidsregime stand houdt, maar Zimbabwe reeds een zwart bestuur kent. Tot slot kaarten we ook de relaties tussen de buurlanden in de periode 1990-2000 aan.

3.1 Het tijdperk van de blanke minderheidsregimes

Zowel Zuid-Afrika als Zimbabwe kennen een relatief vergelijkbare geschiedenis van kolonisatie, minderheidsregeringen en vrijheidsstrijd (Balchin & Soko, 2009:35). De tijdstippen waarop deze fases mekaar opvolgen, verschillen echter sterk. Zuid-Afrika bedingt reeds in 1910 het statuut van *dominion* en wordt daardoor een autonoom deel van het Britse Gemenebest. Als met het Westminster-statuut van 1931 de bevoegdheden van *dominions* verder uitbreiden, verkrijgt ook Zuid-Afrika een verregaande zelfstandigheid. Niettemin roept de regering van premier Hendrik Verwoerd²¹ (*National Party*) in 1961 de Zuid-Afrikaanse republiek uit. Een president vervangt voortaan de Britse koningin als staatshoofd²².

In tegenstelling tot Zuid-Afrika, verwerft Zuid-Rhodesië²³ nooit het statuut '*dominion*'. Vanaf 1923 is het land een Britse kolonie, wat minder bestuurlijke vrijheid impliceert. Zo blijven de imperiale autoriteiten in Londen controle uitoefenen over '*native affairs*'. Toch geniet de Rhodesische kolonie een hogere mate van zelfbestuur dan andere Britse kolonies. Wood (2004:6) verklaart deze grotere autonomie door te stellen dat Zuid-Rhodesië "een persoonlijk imperiaal project" betreft van Cecil John Rhodes, een in Engeland geboren Zuid-Afrikaanse diamant- en goudmijnmagnaat. De kolonisatie kwam er dus initieel niet op initiatief van de Britse regering: de *scramble for Africa* had zijn verzadigingspunt bereikt en Londen is terughoudend om financieel riskante ondernemingen te beginnen. Door het verlenen van een *Royal charter* in 1889 verkrijgt Rhodes' BSAC de vrije hand in Zuid-Rhodesië. Blanke kolonisten

²¹ Hendrik Frensch Verwoerd, een uitgeweken Nederlander, is van 1958 tot 1966 Eerste Minister van Zuid-Afrika, hij wordt beschouwd als één van de architecten van het apartheidssysteem.

²² U.S. Department of State (2010), *Background note South Africa*.

²³ Zuid-Rhodesië (Zimbabwe) en Noord-Rhodesië (Zambia) worden in 1894 vernoemd naar Cecil John Rhodes, oprichter van de British South Africa Company. Rhodes was Eerste Minister van de Kaapkolonie tussen 1890 en 1895.

nemen hierop het land van lokale stammen, onder meer de Ndebele, in beslag²⁴ en in september 1923 wordt op de BSAC-territoria de Britse kolonie Zuid-Rhodesië gesticht.

3.1.1 Steun voor Smiths UDI

Als de Britten tijdens de jaren 1960 aanstalten maken om Malawi en Zambia de onafhankelijkheid te verlenen, groeit ook in Rhodesië de drang naar soevereiniteit²⁵. De Britten weigeren echter, voornamelijk omdat het principe van 'algemeen enkelvoudig stemrecht' niet aanvaard wordt (Moore, 1995: 139). Bovendien geeft de Britse Eerste Minister Harold Wilson aan dat "vooruitgang in de richting van zwart meerderheidsbestuur" een *conditio sine qua non* is voor de onafhankelijkheid (Esterhuysen, 2004a: 11). De diplomatieke dialoog tussen Rhodesië en het moederland verstart en uiteindelijk verklaart Eerste Minister Ian Smith (*Rhodesian Front*) Rhodesië in 1965 unilateraal onafhankelijk. In 1966 verlaat Rhodesië het Britse Gemenebest van Naties en wordt het land een pariastaat in de internationale politiek, tal van sancties volgen²⁶.

Zuid-Afrika steunt de unilaterale onafhankelijkheidsverklaring (UDI) echter en blijft intensieve economische, militaire en politieke betrekkingen met het Smith-regime onderhouden. Verwoerds Rhodesië-filosofie tijdens de jaren 1960 is gebaseerd op de principes van niet-inmenging in de interne aangelegenheden en een weigering deel te nemen aan internationale sancties. Hij hanteert ook emotionele argumenten om de steun voor Zimbabwe te legitimeren. Zo stelt hij onder meer: "*we have blood relations over the border.*" (Geldenhuys, 2004: 104). Verwoerd alludeert hiermee op de 35.000

²⁴ Mugabe's landhervormingsprogramma (zie supra 2.1.2) is onder meer op deze historische onrechtmatigheid gebaseerd.

²⁵ BBC News (2010), *Timeline: Zimbabwe*.

²⁶ BBC News (2007), *Obituary: Ian Smith*.

blanke Zuid-Afrikanen die zich tussen 1946 en 1951 in Zuid-Rhodesië vestigen. Raciale solidariteit en gedeelde politieke belangen, voornamelijk de strijd tegen het zwarte 'terrorisme', vormen onder Verwoerd de drijvende krachten achter Zuid-Afrika's Zimbabwe-politiek. Een bilateraal handelsverdrag in 1964 zorgt voor sterke economische banden tussen beide regimes. Bovendien zorgt Zuid-Afrika's politiek voor een economische reddingsboei voor het *landlocked* Smith-regime. In een context van internationale wapenembargo's zijn ook de Zuid-Afrikaanse wapenleveringen van vitaal belang. Vanaf begin jaren 70 lanceren gewapende zwarte rebellenbewegingen immers raids op Rhodesische doelwitten. Het Zuid-Afrikaanse leger participeert actief in de Rhodesische strijd tegen het 'terrorisme' (Geldenhuys, 2004:105).

3.1.2 De bocht van Vorster

Pfister (2005:48) beschrijft echter hoe Zuid-Afrika's steun voor het omstreden blanke regime in Rhodesië de internationale betrekkingen van het apartheidsregime bemoeilijken. Bovendien komt ook Zuid-Afrika toenemend onder vuur met betrekking tot apartheid en de kwestie Namibië²⁷. Als rellen in SOWETO (1976) de interne zwakheid van het apartheidsregime blootleggen, ziet Eerste Minister John Vorster zich genoodzaakt de steun voor Rhodesië te herzien waardoor het Smith-regime wankelt (Geldenhuys, 2004:106). Vorsters detente start echter al begin jaren 1970 wanneer hij in het geheim de Zambiaanse president Kenneth Kaunda benadert en zich profileert als een actieve bemiddelaar in de Zimbabwaanse impasse (Esterhuysen, 2004a:15). Volgens Ndlovu (2006:616) hoopt de Zuid-Afrikaanse

²⁷ In 1915, tijdens WO1, bezet Zuid-Afrika het Namibische territorium. In 1961 besluit de Algemene Vergadering van de VN echter dat Namibië onafhankelijk moet worden. Elf jaar later, in 1972, erkent de Algemene Vergadering vervolgens SWAPO als de enige officiële vertegenwoordiger van het Namibische volk. Het duurt niettemin tot 1988 vooraleer Zuid-Afrika haar voormalige kolonie ook effectief de onafhankelijkheid gunt in ruil voor de terugtrekking van Cubaanse troepen uit Angola (BBC News (2010), *Timeline Namibia*).

premier bondgenoten te winnen in zwart Afrika om het apartheidsregime opnieuw levensvatbaar te maken. Louter uit politiek opportunisme voert hij een Zimbabwe-politiek die moet resulteren in betere relaties met de *Front Line States* (FLS), Angola, Mozambique, Botswana, Tanzania en Zambia. Tot ontsteltenis van Smith trekt Vorster in 1975 2.000 leden van zijn paramilitaire politie terug uit Zimbabwe. Deze hadden er samen met Smiths militie in de periode 1967-1975 tegen de rebellenbeweging van Robert Mugabe gestreden. Pretoria stopt ook de oliebevoorrading en de wapenleveringen (Geldenhuis, 2004:106). Eveneens in 1975 wordt op Vorsters gezag een geheime circulaire verspreid onder de leden van de Afrikaner Broederbond²⁸. Hierin wordt verder verduidelijkt dat Zuid-Afrika zijn traditionele steun voor het minderheidsregime van Smith moet laten varen (Magubane, 2006:59).

Na het instorten van het fascistische Caetano-regime in Portugal (1975) door een linkse militaire coup en de onafhankelijkheid van de ex-Portugese kolonies verliezen de racistische regimes in Zuid-Afrika en Zimbabwe verder krediet bij de internationale gemeenschap. Wanneer de Portugese troepen uit Angola en Mozambique geëvacueerd worden, verdwijnen bovendien twee betrouwbare bufferstaten. Angola verzeilt in een lange burgeroorlog in Koude Oorlog-stijl waaraan zowel Cuba, de Sovjet-Unie alsook het apartheidsregime deelnemen. Mozambique valt in de handen van FRELIMO, een marxistische groepering die gekant is tegen apartheid. Een van de eerste beleidsdaden van de FRELIMO-regering betreft het sluiten van de grens met Zuid-Rhodesië waardoor het Smith-regime

²⁸ De Afrikaner Broederbond wordt opgericht in Johannesburg in 1918 en opereert als een geheime organisatie tussen 1921 en 1993. Doel van de organisatie betrof de promotie van een Afrikanercultuur en –traditie als tegenwerking tegen de Britse dominantie in zowel politieke als economische domeinen. In de jaren 1990 kent de organisatie ongeveer 20.000 leden waarvan de meesten prestigieuze rollen in staat en maatschappij vertolkten. De Broederbond claimt een belangrijke rol te hebben gespeeld in het politieke transformatieproces binnen Zuid-Afrika (Pretorius, 2008:53).

niet langer toegang heeft tot de meest nabije havens. Zuid-Rhodesië wordt hierdoor nog sterker afhankelijk van de Zuid-Afrikaanse havens en transportwegen (Esterhuysen, 2004b:15).

Eind jaren 1970 komt er met betrekking tot Rhodesië een intensieve onderhandelingscyclus op gang tussen de *Front Line States*, de verschillende Zimbabwaanse rebellengroeperingen, Rhodesië, het Verenigd Koninkrijk, Zuid-Afrika en de Verenigde Staten. De Amerikaanse Minister voor Buitenlandse Zaken Henry Kissinger (1973-1977) probeert via *shuttle diplomacy* de impasse te doorbreken (Magubane, 2006:59). Het lijkt paradoxaal dat de Verenigde Staten zich enerzijds bekommeren om de verdrukking van de zwarte bevolking in Rhodesië, maar anderzijds het apartheidsregime bij hun pendeldiplomatie betrekken. Verwijzend naar deze ambivalente attitude, synthetiseert Kissinger de Amerikaanse houding ten aanzien van Zuid-Afrika als volgt (Magubane, 2006: 37):

“We hope that the South African government will not rely on any illusions that the United States will in the end intervene to save South Africa from the policies it is pursuing, for we will not do so.”

De FLS-staten van hun kant zijn solidair met de rebellenbewegingen: terwijl Mozambique toelaat dat Robert Mugabe's ZANU zijn guerrilla's in Mozambikaanse kampen traint, verleent Zambia onderdak aan de Zimbabwe African People's Union (ZAPU). Daarnaast ondernemen ze pogingen om de rebellenbewegingen samen te smeden en het verzet te groeperen. Dit initiatief faalt echter. Interessante parallel met het heden is overigens dat actuele tegenstellingen tussen de

voornaamste zwarte politieke fracties, Mugabe's ZANU-PF en Morgan Tsvangirai's MDC, Zimbabwe ook vandaag blijven verlammen.

3.2 1980-1990: Zimbabwe als opposant van het apartheids-regime

De bocht van Vorster, gecombineerd met een guerrillaoorlog tegen rebellenbewegingen en internationale druk, zetten Smith er in 1976 toe aan om het principe van zwart bestuur in Rhodesië te aanvaarden. In 1979 wordt het Rhodesische conflict finaal opgelost via de *Lancaster House Conference*, tijdens deze bijeenkomst wordt een overeenkomst tussen alle betrokken partijen bekomen. In 1980 wint Robert Mugabe (ZANU) de verkiezingen en wordt Eerste Minister (Geldenhuys, 2004:106). De bilaterale relaties met het intussen fel militariserende Zuid-Afrika van Vorsters opvolger P.W. Botha²⁹ wijzigen dramatisch. Bovendien vestigt het instorten van het blanke Smith-regime de aandacht volledig op de wantoestanden in Zuid-Afrika. Het zwart bewustzijn verhoogt en de Black Consciousness³⁰-beweging wint aan invloed. De zwarte oppositie verscherpt en ook de interne blanke weerstand groeit, Magubane (2006:96) verduidelijkt hoe het revolutionaire tumult overslaat vanuit Zimbabwe:

“The final collapse of the white bastion in Rhodesia is leading to a rare crisis in South Africa. Mr. Mugabe's victory has whetted the appetites of South Africa's blacks. It has divided whites even inside the national party.”

²⁹ Pieter Willem Botha is in de periode 1978-1984 Eerste Minister van Zuid-Afrika, tijdens de periode 1984-1989 is hij president.

³⁰ Zwart bewustzijn in Zuid-Afrika dient gelinkt te worden aan de Black Consciousness Movement, een beweging geïnspireerd door Steve Biko die de doctrine van zwarte zelf-emancipatie handhaaft. Men wilde de verdeel-en-heers-strategie van het apartheidsregime kraken. Mzamane, Maaba en Biko (2006: 158) beschrijven de Black Consciousness beweging als de eerste zwarte intellectuele beweging van het twintigste-eeuwse Afrika.

Tijdens de periode 1980-1990 vormt Zimbabwe een van de meest uitgesproken opposanten van het apartheidsregime. Esterhuysen (2004b:1) schrijft dat Zimbabwe wereldwijd investeert in bilaterale en multilaterale relaties die de ideologische oriëntatie van ZANU-PF ondersteunen. Harare steunt sancties tegen het apartheidsbestel en verleent politieke, diplomatieke en militaire steun aan de Zuid-Afrikaanse oppositie. Zimbabwe levert verder ook troepen voor de strijd in Mozambique tegen de door Zuid-Afrika gesteunde rebellen van RENAMO, een rebellenbeweging gesticht door de veiligheidsdiensten van Rhodesië. De relaties tussen beide buurlanden kelderen verder wanneer de Zuid-Afrikaanse regeringstroepen vergeldingsacties tegen Zimbabwe ondernemen met twee raids op vermoedelijke ANC-basissen in Harare (1986 en 1987). Ook de bomexplosies in Harare (oktober 1987) en Bulawayo (januari 1988) worden veroorzaakt door Zuid-Afrikaanse troepen³¹.

Wat de bilaterale relaties tussen Zuid-Afrika en Zimbabwe betreft, is het opmerkelijk dat er uit economische noodzaak wel steeds officieuze banden bleven bestaan. Toegang tot de Zuid-Afrikaanse havens en preferentiële handelsrelaties blijven voor het *landlocked* Zimbabwe immers onontbeerlijk. Harare is zich bewust van deze problematiek, want om de economische dependentie van Zuid-Afrika te reduceren, wordt men reeds in 1980 lid van de South African Development Coordination Conference (SADCC). Net als Angola, Mozambique, Botswana, Tanzania, Zambia, Lesotho, Swaziland en Malawi, wil Zimbabwe via de SADCC minder afhankelijk worden van de in verhouding veel sterkere Zuid-Afrikaanse economie (Geldenhuis, 2004:107).

³¹ Federal Research Division of the Library of Congress (1996), *South Africa: A Country Study: relations with African states*.

3.3 1990-2000: normalisering van de bilaterale relaties

Na de vrijlating van dissident Nelson Mandela en nadat president Frederik Willem de Klerk in februari 1990 het verbod op oppositiepartij ANC ongedaan maakt, stabiliseren de bilaterale relaties. De situatie in heel zuidelijk Afrika wijzigt sterk. In Mozambique en Angola zijn er perspectieven op vrede en Namibië, sinds maart 1990 van Zuid-Afrika onafhankelijk, treedt toe tot de SADCC. Nog voor de internationale sancties tegen Zuid-Afrika opgeheven zijn, hebben enkele officieuze interministeriële contacten plaats om onderwerpen zoals transport en handel te bespreken. De presidenten de Klerk en Mugabe ontmoeten mekaar voor het eerst officieel op 27 januari 1994 wanneer de Klerk, Mugabe, Mandela en de Botswanaanse president Quett Masire bijeen komen om een vreedevolle oplossing betreffende een gewapende opstand in Lesotho te bepraten. Op 29 april 1994 worden de bilaterale diplomatieke banden volledig hersteld. Ingevolge de vreedzame democratische transitie, veranderen de SADCC-landen hun attitude ten aanzien van Zuid-Afrika³². Esterhuysen (2004b:3) beschrijft hoe de politieke campagne tegen het apartheidsregime wordt opgeschort en hoe het accent verschuift naar regionale economische samenwerking en integratie. Dit alles resulteert in augustus 1993 in de oprichting van een nieuwe organisatie; de Southern African Development Community (SADC) waarin ook Zuid-Afrika participeert.

³² Federal Research Division of the Library of Congress (1996), *South Africa: A Country Study: relations with African states*.

4. Recente bilaterale relaties

Zoals reeds aangestipt fungeren zowel Mbeki als de Zuid-Afrikaanse regering als belangrijke mediators in de Zimbabwaanse malaise. Naar de diplomatieke tactiek die Thabo Mbeki tijdens zijn presidentschap acht jaar (1999-2008) hanteert in het Zimbabwe-dossier wordt in journalistieke en wetenschappelijke teksten vaak verwezen via de term 'stille diplomatie'. In dit hoofdstuk proberen we de betekenis van deze term te verduidelijken (4.1). Daarnaast gaan we na hoe dit concept in verband te brengen valt met het beleid van Mbeki (4.2).

4.1 Stille diplomatie: conceptualisatie

Alden en Schoeman (2003:1) verwijzen voor de oorsprong van de term naar de diplomatieke methode zoals verfijnd door de Zweed Dag Hammarskjöld³³. Stille diplomatie slaat volgens deze auteurs op een stijl van behendig onderhandelen, uitgeoefend met tact, volharding, onpartijdigheid en discretie. Ook Zuid-Afrikaanse beleidsmakers halen deze definitie geregeld aan om hun buitenlands beleid ten aanzien van Zimbabwe te beschrijven. Volgens Adelman (2004:254) duidt de term stille diplomatie op twee zaken. Ten eerste geeft men de voorkeur aan onderhandelingen en niet aan economische sancties of militaire acties om het doel te bereiken, ten tweede verwijst 'stil' naar de stijl waarmee men ageert, dit uitgangspunt komt overeen met wat Alden en Schoeman stellen omtrent tact en discretie. In het *South African Yearbook of International Affairs* omschrijft Dlamini (2003:171) stille diplomatie als pogingen om het gedrag van anderen via geheime onderhandelingen te beïnvloeden of pogingen om derden te weerhouden van een specifieke actie. Barston (2006:91) contesteert deze definitie echter en meent dat stille diplomatie niet

³³ Dag Hammarskjöld fungeert tussen april 1953 en september 1961 als secretaris-generaal van de Verenigde Naties.

noodzakelijk geheim is. Volgens hem betreft het een diplomatieke methode die achter de schermen wordt beoefend met het oog op het faciliteren van contacten, het ontwikkelen van ideeën en het ondernemen van concrete initiatieven, zonder dat men hierbij persaandacht opzoekt.

Het begrip 'stille diplomatie' is controversieel en niet alle auteurs zijn van mening dat deze term überhaupt als een diplomatieke stijl of methode kan worden geclassificeerd. De argumentatie betreft meestal het pleonastische karakter van de term; is diplomatie immers niet per definitie discreet? De Zwitserse academicus Liebich (2007:10) stelt dat de *core business* van diplomatie, het onderhouden van harmonieuze relaties met andere staten, slechts in discretie tot stand kan komen. Interessant is dat hij zijn standpunt ondersteunt door te verwijzen naar Thabo Mbeki's parallelle argumentatie. In 2006 liet de Zuid-Afrikaanse president immers het volgende optekenen:

"I don't know what quiet diplomacy means. All diplomacy is quiet. If there is shouting it is not diplomacy."

Adelmann (2004:254) vermeldt dat Mbeki's uitingen in de lijn liggen van de ANC-visie. Ook de partij is immers van mening dat diplomatie altijd 'stil' of discreet is. Deze ANC-benadering contrasteert met de idealistische uitgangspunten van de Wilson-doctrine (1918) die stipuleert dat diplomatie "*always frankly and in the public view*" moet geschieden. Concluderend kunnen we stellen dat de term 'stille diplomatie' moeilijk te conceptualiseren valt, hoe vaak deze term in de pers ook met de methode Mbeki in verband wordt gebracht. Van Wijk (2002:177) levert een bruikbare samenvatting door de Zimbabwe-diplomatie onder Mbeki als "*non-coercive diplomatic measures*" te kwalificeren. Dit omvat het aanwenden van morele

overtuigingskracht, bilaterale en multilaterale onderhandelingen, informele diplomatieke consultaties en verzoenende gebaren. Ook de voortgezette economische bijstand, waarvan Zuid-Afrika's niet-opgeschorte bilaterale handel met Zimbabwe en de voortgezette elektriciteitsvoorziening via Eskom voorbeelden zijn, vormen een aspect van stille diplomatie. Graham (2006:114-125) handhaaft een vergelijkbaar discours en omschrijft stille diplomatie aan de hand van volgende kenmerken: directe diplomatie tussen staatshoofden of hooggeplaatste ambtenaren, constructief engagement door volgehouden onderhandelingen, bilaterale en multilaterale pogingen om het probleem aan te pakken en het vermijden van sancties tegen de deviante staat. Deze kenmerken zijn inderdaad van toepassing op de onderzochte casus.

4.2 Zimbabwe-diplomatie onder Mbeki (1999-2008)

Het escaleren van de politieke en economische crisis in Zimbabwe tijdens de jaren 1990 en 2000 (zie supra, 2.1) heeft uiteraard gevolgen voor de bilaterale relaties met buurland Zuid-Afrika. Zo vluchten door de repressie en de barre economische omstandigheden duizenden kansarme Zimbabwanen het land uit, ook Zuid-Afrika krijgt massaal af te rekenen met politieke en economische vluchtelingen. In Zuid-Afrika destabiliseert de influx van goedkope arbeidskrachten lokale economieën. Bovendien geeft deze instroom bij bepaalde Zuid-Afrikanen aanleiding tot rivaliteit en xenofobe gevoelens ten aanzien van de inwijkelingen. De krant 'Zimonline'³⁴ beschrijft op 11 september 2010 in een nieuwsanalyse hoe de actuele situatie Zuid-Afrika's imago van tolerante en pluriforme 'regenboognatie' op de helling plaatst:

³⁴ Zimonline is een onafhankelijk te Johannesburg gevestigd dagblad dat de actualiteit in Zimbabwe verslaat.

³⁴ Zimonline (2010) (Manyuchi, T.), *SA to issue permits to ZIM immigrants*.

“An outbreak of xenophobic violence in 2008 left at least 62 foreigners dead and thousands of others displaced, leaving foreign investors unsettled and South Africa’s image as one of the more tolerant countries in the world shattered. Similar xenophobic attacks broke out soon after the end of the FIFA World Cup ended last July [...].”

Als regionale grootmacht wordt van Zuid-Afrika en de Zuid-Afrikaanse diplomatie verwacht om, al dan niet via het multilaterale kader van de SADC, bij te dragen tot de regionale stabiliteit en een sleutelrol te spelen in de realisatie van een vreedzame oplossing. Zuid-Afrika moet onder meer pogen de tegenstellingen tussen ZANU-PF en opposant MDC af te zwakken. We delen Mbeki’s Zimbabwe-politiek in navolging van Adelman (2004:258) op in drie fases.

4.2.1 Fase 1: steun voor de landhervormingen

Tijdens een eerste crisisperiode, van 1997 tot 2000, wordt de ‘stille diplomatie’ gedomineerd door constructief engagement en steun voor een oplossing van het “koloniale probleem”. Zuid-Afrika stuurt in deze periode voornamelijk aan op een snelle oplossing van het landhervordelingsprobleem. President Thabo Mbeki roept onder meer ex-kolonisator Groot-Brittannië en andere donorlanden op om fondsen aan te reiken die ingezet kunnen worden voor een vreedzame *land reform*³⁵. Het gebrek aan transparantie, gewelddadige escalaties en het gedoogbeleid van de Zimbabwaanse overheid ten aanzien van illegale inbeslagnames van blanke boerderijen counteren echter alle constructieve pogingen (Adelman, 2004:258).

³⁵ Sinds de onafhankelijkheid in 1980 levert het Verenigd Koninkrijk bijdragen voor de landhervormingen. Deze worden echter in 1988 geblokkeerd wegens onenigheid over de manier waarop het land wordt verdeeld (Geldenhuys, 2004:112). Mbeki alludeert tijdens talrijke gelegenheden op de financiële verantwoordelijkheid van de voormalige kolonisator.

Mbeki begint hierop het accent toenemend op *"the rule of law"* en op vreedzame conflictresolutie te leggen. In tegenstelling tot andere prominente Zuid-Afrikanen levert hij echter geen openlijke kritiek op het beleid van Mugabe. Bovendien wijzigt de Zuid-Afrikaanse diplomatieke aanpak niet: de interpresidentiële en –ministriële bilaterale vergaderingen, evenals vergaderingen tussen het ANC en ZANU-PF, gaan gewoon door, net als vele multilaterale samenkomsten. Omdat dit gepercipieerd wordt als een goedkeuring van Mugabe's politiek, komt er felle kritiek op Mbeki's diplomatieke demarches. Samen met enkele andere SADC-landen ontpopt Zuid-Afrika zich onder Mbeki tot een fervent tegenstander van sancties tegen Zimbabwe. Terwijl andere SADC-leiders hun mening door de ontwikkelingen in Zimbabwe met de tijd bijstellen, blijft Mbeki dit standpunt echter halsstarrig aanhouden. In een artikel in de Britse krant *The Guardian* (8 juli 2008) waarschuwt hij dat sancties tot een burgeroorlog kunnen leiden³⁶.

Adelmann (2004:260) concludeert dat Thabo Mbeki zich tijdens fase 1 bezondigt aan een foute probleemanalyse. Mbeki laat zich meeslepen in Mugabe's raciale en anti-koloniale retoriek rond de landhervormingen en negeert daardoor het werkelijke probleem: Mugabe's slinkende electorale machtsbasis. Het gezag van de president wordt door een steeds aanzwellende bevolkingsgroep niet langer als legitiem aanzien. Ook Zhira (2007:5) geeft aan dat landherverdeling volgens Mbeki het voornaamste issue betreft:

"[...] Mbeki attributes "the core of the problems in Zimbabwe" as stemming from legacies of colonial rule, particularly the violent dispossession suffered by Africans at the hands of imperial agents."

³⁶ Guardian (2008) (Wintour, P., e.a.), *Zimbabwe sanctions could lead to civil war, Mbeki warns leaders*.

4.2.2 Fase 2: Multilaterale diplomatie

In een tweede fase (2001-2002) gaat Mbeki zich toenemend verschuilen achter een collectief. Via versterkte regionale diplomatie voert hij een politiek van '*crisis containment*'. De SADC zet Zimbabwe op de agenda en mandateert een groep van zes staten waaronder Zuid-Afrika om het probleem te behandelen, Mbeki fungeert als hoofdonderhandelaar. In september 2001 ontmoet deze werkgroep Mugabe en vraagt om de inbeslagnames van boerderijen te stoppen. Op de SADC-top in Blantyre (2001) wordt het onderwerp opnieuw besproken, Mbeki stelt dat Zimbabwe in alle opzichten een democratie moet blijven en de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de pers moet garanderen.

De presidentiële verkiezingen van 2002 leveren echter twijfelachtige resultaten op en bij de noodzakelijke tweede stemmingsronde trekt oppositiekandidaat Tsvangirai zich terug. Zuid-Afrika antwoordt opnieuw met *containment* en 'stille diplomatie': Mugabe wordt erkend als president en samen met Nigeria wordt een initiatief gestart om een regering van nationale eenheid te bekomen. Mbeki slaagt er in om ZANU-PF (Chinamasa) en MDC (Ncube) rond de onderhandelingstafel te krijgen, maar beide partijen kunnen geen compromis sluiten. Ook via de multilaterale strategie faalt de Zuid-Afrikaanse diplomatie opnieuw.

4.2.3 Fase 3: Zoektocht naar een post-Mugabe eenheidsregering

Ondanks het falen van de onderhandelingen vervolgen Zuid-Afrika en Mbeki de ingeslagen politiek van 'stille diplomatie'. Een tweesporenbeleid (2002-2008) wordt aangenomen: enerzijds ambieert de Zuid-Afrikaanse diplomatie bemiddelingen tussen de partijen om hen opnieuw rond de onderhandelingstafel te krijgen, anderzijds wil men nadenken over de manieren waarop een post-Mugabe Zimbabwe gestalte kan worden gegeven. Intussen blijven Zuid-Afrika en de SADC de regering van Zimbabwe in internationale fora zoals de Verenigde Naties, de Commonwealth en de ACP verdedigen en verwerpen ze westerse sancties. Dit laatste gebeurt vaak via anti-koloniale argumenten. De SADC profileert zich, net als Mbeki, op het internationale toneel als een bewaker van de regionale solidariteit ten aanzien van het Mugabe-regime. Naar aanleiding van de uitgestelde bekendmaking van de verkiezingsresultaten in 2008 stelt Mbeki (*Solidarity Peace Trust*, 2008:16):

"I wouldn't describe that as a crisis. It's a normal electoral process in Zimbabwe. We have to wait for ZEC to publish the results."

Terwijl Mbeki publiek beweert dat hij niet actief zal interveniëren in de interne aangelegenheden van Zimbabwe, faciliteert hij achter de schermen echter wel gesprekken voor een post-Mugabe Zimbabwe. In december 2002 wordt één van Mugabe's mogelijke opvolgers, Emerson Mnagagwa, uitgenodigd op het ANC-partijcongres in Stellenbosch. In januari 2003 bereiken onderhandelingen over een exitstrategie voor Mugabe met de steun van Zuid-Afrika en het Verenigd Koninkrijk een gevorderd niveau. Het plan stipuleert dat Mugabe immuniteit zal krijgen of politiek asiel zal worden verleend in Maleisië waar hij op dat moment verblijft. Tegelijkertijd zou een

eenheidsregering gevormd worden en het Verenigd Koninkrijk zou legale landhervormingen financieren (Adelmann, 2004:263).

Leden van ZANU-PF lekken het plan echter voortijdig aan de pers en Mnagagwa verliest hierdoor politiek krediet. Ondanks deze nieuwe tegenslag blijft Mbeki werken aan een transitieregering. In mei 2003 brengt de trojka Mbeki-Obasanjo (Nigeria)-Muluzi (Malawi) opnieuw Mugabe's exit ter sprake. Daarnaast brengen de SADC-Ministers voor Buitenlandse Zaken een werkbezoek aan Harare om de situatie verder te analyseren. In juni 2003 verklaart de Mozambikaanse president Chissano dat de stille diplomatie dicht bij een oplossing staat. Adelmann (2004:263) schrijft bovendien dat Mbeki de Amerikaanse president Bush in 2003 zou geïnformeerd hebben over het nakende aftreden van Mugabe op het ZANU-PF partijcongres van december 2003. Mugabe blijft echter aan als president en ook zijn 80ste verjaardag kort nadien blijkt geen politiek eindstation.

Als in 2008 blijkt dat Mbeki's diplomatie opnieuw weinig effect heeft gesorteerd, lijken er barsten te komen in de SADC-solidariteit. Phandu Skelemani, Botswanees Minister voor Buitenlandse Zaken, vat het SADC-standpunt (12 april 2008) van de SADC-Lusaka-top als volgt samen (*Solidarity Peace Trust*, 2008:17):

"Everyone agreed that things are not normal, except Mbeki. Maybe Mbeki is so deeply involved that he firmly believes things are going right."

Als Mbeki, die een derde termijn als partijleider ambieert, in december 2007 op de Polokwane-conferentie wordt verslagen door zijn rivaal Jacob Zuma vindt er een machtsverschuiving binnen het

ANC plaats³⁷. Zuma laat optekenen dat “het in een democratie onaanvaardbaar is dat de heersende partij na een electorale nederlaag aanblijft door het hanteren van geweld”. Het ANC-standpunt in de kwestie Zimbabwe lijkt te kantelen, niettemin blijft ANC-woordvoerder Jesse Duarte zich uitermate voorzichtig uitdrukken (*Solidarity Peace Trust*, 2008:17):

“The ANC regards ZANU-PF as an ally. However, it regards the situation in Zimbabwe as a crisis with negative consequences for the SADC region.”

De Afrikaanse Unie (A.U.) blijft echter pal achter Mbeki's diplomatieke aanpak staan. Jean Ping, voorzitter van de A.U.-commissie, geeft in augustus 2008 te kennen president Mbeki dankbaar te zijn voor zijn “onvermoeibare pogingen om onze Zimbabwaanse broeders te assisteren in het overbruggen van de verschillen”³⁸.

4.2.4 Resultaten na acht jaar Mbeki

Via de *power sharing deal* van september 2008 komt Zimbabwe uiteindelijk toch tot de beoogde machtsdeling (zie supra, 2.1.3). Of dit de verdienste van Thabo Mbeki is, valt echter zeer te betwijfelen. In zijn acht jaar Zimbabwe-politiek is Mbeki er slechts in geslaagd om de controverse rond zijn binnenlands beleid uit te breiden tot zijn buitenlandse politiek. In een artikel in de *Wall Street Journal* van 22 september 2008 krijgt Mbeki na acht jaar een bijzonder negatief eindrapport³⁹:

³⁷ BBC News (2008), *South Africa ponders life after Mbeki*.

³⁸ News 24 (2008), *AU hails Mbeki's mediation*.

³⁹ Wall Street Journal (2008) (Tupy, M.L.), *Mbeki's Legacy*.

“For eight years the South African government begged for more time for its “quiet diplomacy” while Zimbabwe burned. If the recent power-sharing deal between Mr. Mugabe and Morgan Tsvangirai works, it will do so not because of Mr. Mbeki’s diplomacy but because of his departure.”

Ook Prys (2008:21) concludeert dat Zuid-Afrika’s diplomatie in de periode 1999-2008 faalt en argumenteert dat Mbeki geen invloed heeft op Mugabe. Prys meent dat de vele Zuid-Afrikaanse bemiddelingspogingen telkens op een weigering van Mugabe stuiten en dat de tactiek van stille diplomatie geen effect sorteert. Graham (2006:116) hanteert een al even kritische argumentatie en noemt Mbeki’s politiek een ‘non-politiek’, omdat deze niet-verifieerbaar en niet-specifiek is. Daarnaast ontbreken duidelijke doelen en een zichtbaar resultaat. Critici stellen bovendien dat stille diplomatie of constructief engagement in het geval van Zimbabwe een nutteloze tactiek is, omdat Mugabe, die de democratische basisprincipes probleemloos naast zich neer legt, nooit door zachte diplomatie afstand zal doen van de macht. Het is om deze redenen dat de diplomatieke tactiek van Zuid-Afrika en de SADC in de periode 1999-2008 ook wel pejoratief *appeasement* wordt genoemd, verwijzend naar de te gematigde politieke houding van onder meer de Britse Eerste Minister Neville Chamberlain ten aanzien van nazi-Duitsland tussen 1937 en 1939. Deze associatie wordt versterkt als Mbeki naar aanleiding van de uitgestelde publicatie van verkiezingsresultaten in 2008 tijdens een VN-discours laat optekenen dat er “geen crisis” is in Zimbabwe. Dit ondanks druk van Amerikaans Minister voor Buitenlandse Zaken Condoleezza Rice om strenger te ageren⁴⁰.

⁴⁰ BBC News (2008) *South Africa’s Zimbabwe role attacked*.

5. Verklarende analyse voor de Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-politiek onder Mbeki (1999-2008)

In dit hoofdstuk onderzoeken we de motieven van de Mbeki-administratie om ondanks het gebrek aan resultaat consequent te opteren voor 'stille diplomatie' en constructief engagement. Om onze analyse te structureren, zullen we gebruik maken van het theoretische model van Kegley en Wittkopf (1997:41). Verder integreren we inzichten uit theorieën van de internationale betrekkingen zoals het structurele realisme, het (commerciële) liberalisme en verweven we relevante theoretische concepten zoals *two level game* in onze analyse.

5.1 Theoretisch kader

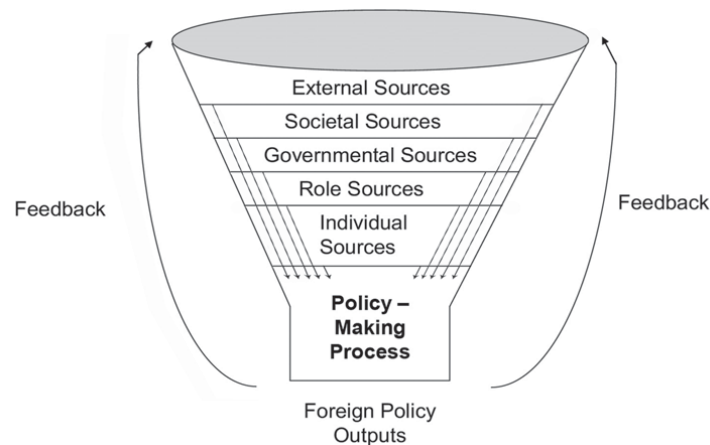
Om *Foreign Policy Analysis* (FPA) te conceptualiseren, wijst Carlsnaes (2002:334) op twee brede tradities die deze analysemethode gestalte geven: zowel het mondiale niveau als het statelijke niveau kunnen een verklaring bieden voor het buitenlands beleid van een staat. Op wereldniveau dient men enerzijds rekening te houden met omgevingsvariabelen en anderzijds ook de structuur van het internationale systeem als verklaringsvariabele in rekening te brengen. Carlsnaes omschrijft het structurele aspect als *realpolitik*. Deze benadering veronderstelt dat de distributie van macht over het aantal machtspolen binnen een systeem het buitenlands beleid van een staat bepaalt. De tweede traditie legt het accent op het belang van *innenpolitik*, omdat ook binnenlandse factoren aanleiding kunnen geven tot een specifiek buitenlands beleid. Op dit statelijke of nationale niveau gaan we er van uit dat ook belangengroepen, politieke partijen, het parlement, de regering en andere groeperingen van binnenuit druk kunnen uitoefenen en het buitenlandse beleid beïnvloeden. Dergelijke binnenlandse factoren kunnen verklaren

waarom staten een verschillende buitenlandse politiek voeren ondanks vergelijkbare internationale omstandigheden (Kaarbo et al, 2002:13).

Verder zijn ook de bevindingen van Harold en Margareth Sprout relevant. De Sprouts menen namelijk dat ook het psycho-milieu van individuen en groepen die beleidsbeslissingen nemen een significante impact heeft (Criekemans, 2009:3). Met psycho-milieu doelt men op de psychologische, situationele, politieke en sociale context van individuen betrokken bij *decision making*. Het gaat om de omgeving zoals gepercipieerd door beleidsmakers. De Sprouts stellen dat het brein van een actor in het buitenlands beleid geen *tabula rasa* is, maar complexe informatie bevat zoals waarden, houdingen, ervaringen, verwachtingen, emoties, nationale rolconcepties en zelfbeeld. Dit impliceert dat er steeds discrepanties mogelijk zijn tussen het psycho-milieu enerzijds en de operationele omgeving, de werkelijke omgeving waarbinnen de besluitvorming zich voltrekt, anderzijds. De Sprouts wijzen er op dat het niveau van de individuele beleidsmaker aan de analyse van *foreign policy outputs* moet worden toegevoegd (Criekemans, 2009:12).

Kegley en Wittkopf (1997:41) concluderen dat de drie onderscheiden analyseniveaus als explanans kunnen fungeren om het buitenlands beleid van een staat te verklaren. Zoals figuur 4 visualiseert kunnen deze *levels* simultaan *foreign policy decisions* beïnvloeden. Ook een verklaring voor het buitenlands beleid van Mbeki (1999-2008) ten aanzien van Zimbabwe kan daarom slechts multicausaal zijn en moet meerdere niveaus integreren. In wat volgt zullen we via deze verschillende analyseniveaus enkele mogelijke oorzaken voor Mbeki's Zimbabwe-politiek blootleggen.

Figuur 4: De wisselwerking tussen het internationale niveau (*external sources*), het statelijke niveau (*societal groups, governmental groups, role sources*) en het individuele niveau (*individual sources*) bij het tot stand komen van *foreign policy decisions* (Wittkopf, Kegley & Scott, 2008: 18).

5.2 Verklaring op mondiaal niveau

Bij de verklaringen op mondiaal niveau maken we een onderscheid tussen de structuur van het internationale systeem enerzijds en omgevingsfactoren anderzijds.

5.2.1 De structuur van het internationale systeem

Het structurele realisme veronderstelt dat de distributie van macht over het aantal machtspolen (staten) het buitenlands beleid van een staat bepaalt (Mearsheimer, 2006:72). Tijdens Mbeki's beleid (1999-2008) kunnen we veronderstellen dat het wereldsysteem unipolair is, met de Verenigde Staten als enige hegemoon en met China eventueel als opkomend concurrent. De assumptie van het structurele realisme is hier dat kleine staten zoals Zimbabwe twee opties hebben wanneer ze geconfronteerd worden met een significante externe bedreiging. Enerzijds met derden een coalitie vormen tegen de bedreigende hegemoon (*balancing*) of anderzijds zich aansluiten bij de hegemoon

om de eigen veiligheid te garanderen (*band wagoning*) (Walt, 2008:111). Aangezien de regering Bush (2001-2009) Zimbabwe veroordeelt voor het gebrek aan democratie en pleit voor een herstel van "*the rule of law*", is de manoeuvreerruimte voor het Mugabe-regime beperkt. In 2005 categoriseert Amerikaans Minister voor Buitenlandse Zaken Condoleezza Rice Zimbabwe samen met Cuba, Myanmar en Wit-Rusland als één van de wereldwijde "*outposts of tyranny*" (Kagwanja, 2005:15). Bovendien geeft de Amerikaanse overheid in een *State Department Report* uit 2007 ook voor het eerst openlijk toe dat men een regimeverandering in Zimbabwe steunt⁴¹. Mugabe kan in deze context onmogelijk kiezen voor *band wagoning*, maar moet proberen allianties aan te gaan met andere staten en in het bijzonder met opkomende grootmacht China.

Vanaf 2003 intensifiëren de bilaterale relaties tussen China en Zimbabwe inderdaad en worden nieuwe handels- en samenwerkingsakkoorden gesloten in het kader van Mugabe's *Look East Policy*. In 2009 heeft de bilaterale handel tussen beide landen een waarde van USD 297 miljoen, wat een stijging betekent van 5,6 % tegenover 2008 (USD 280,4 miljoen)⁴². Ter vergelijking: de bilaterale handel met de V.S. bedraagt USD 205 miljoen voor 2008⁴³. Volgens een rapport van de *Friedrich Ebert Stiftung* uit 2004 versterkt de sectorale economische samenwerking tussen Zimbabwe en China begin jaren 2000 in de toeristische sector, de textiel-, kleding-, leer- en schoenindustrie⁴⁴. Ditzelfde rapport vermeldt eveneens een verhoogde militaire samenwerking. In het licht hiervan zendt China militair personeel naar Zimbabwe en worden wapens geleverd. Er is

⁴¹ New African (2007) (Ankomah, B.), USA – "*we are working for regime change in Zimbabwe*".

⁴² China military online (2010), *Zimbabwe, China strengthen economic cooperation*.

⁴³ U.S. Office of the US Trade Representative (2010), *US-Zimbabwe trade facts*.

⁴⁴ Ook in de mijn-, bouw-, landbouw-, transport- en engeriesector is er sprake van een verhoogde samenwerking.

sprake van de verkoop van acht of twaalf gevechtsvliegtuigen en honderd militaire voertuigen.

Vraag luidt of Mugabe daarnaast ook op zoek gaat naar alliantievorming op kleinere schaal, bijvoorbeeld in de bilaterale betrekkingen met Zuid-Afrika. Ook regionale bondgenootschappen kunnen de levensvatbaarheid van het regime immers verhogen. De bilaterale relaties met Zuid-Afrika liggen echter moeilijk, omdat de internationale gemeenschap Zuid-Afrika aanduidt als de voornaamste pion om het deviante gedrag van zijn buurland aan te pakken (Prys, 2007:5). De Amerikaanse president George Bush verhoogt, net zoals een groot deel van de internationale en regionale pers, de druk op Mbeki door Zuid-Afrika expliciet op zijn verantwoordelijkheden te wijzen. De mondiale hegemon lijkt zijn verantwoordelijkheid daardoor te delegeren aan een 'vazalstaat'⁴⁵ (Kagwanja, 2005:15). Van Wijk (2002:177) stelt dat zowel de V.S., het V.K. als de E.U. naar Mbeki kijken om de kwestie op te lossen.

Dit is niet onlogisch, Zuid-Afrika is immers de grootste economische en politiek-militaire macht van de regio. De economische dominantie wordt geïllustreerd door de positieve handelsbalansen met de andere landen uit de regio. In politiek opzicht vormt het land een mondiale *middle power* en een regionale supermacht in een regio met kleine perifere staten (Habib, 2009:144). Het land is verder de derde grootste militaire macht in Afrika, de Zuid-Afrikaanse troepen zijn echter veruit het best geëquipeerd en getraind. Deze regionale hegemonische positie kan verder worden uitgedrukt in materiële *capabilities* zoals bevolking, geografie, BNP en immateriële *capabilities* zoals morele standing. Indien we dit amalgaam aan factoren combineren met de rol die het land toebedeeld krijgt van de

⁴⁵ America.gov (2003), *peace, stability and democracy are Bush goals for Africa*.

mondiale hegemoon, hebben deze op geen enkele manier verklaringkracht voor het consequent aanhouden van de falende zachte politiek van stille *non coercive* diplomatie.

Op een G8-top in Japan in 2008 verklaren zowel George Bush, de Duitse kanselier Angela Merkel als de Canadese Eerste Minister Stephen Harper dat Mbeki een hardere diplomatieke aanpak moet hanteren⁴⁶. Markant is echter dat de druk van de mondiale hegemoon en zijn bondgenoten om een strengere positie aan te nemen weinig vat lijkt te hebben op de regering Mbeki. Zuid-Afrika reageert ook gelaten op Mugabe's toenadering tot China en de *look east policy*. Daar waar de zoektocht naar allianties aangeeft dat het internationale systeem een impact heeft op Mugabe's beleid, lijkt het internationale systeem geen noemenswaardig effect te sorteren op het beleid van de regering Mbeki. Samenvattend kunnen we dan ook stellen dat de structuur van het internationale systeem geen afdoende antwoord biedt op onze onderzoeksvraag.

5.2.2 Omgevingsvariabelen

Niet alleen zouden de aangehaalde discrepanties in de verdeling van materiële *capabilities* Zuid-Afrika in staat stellen een meer slagkrachtige Zimbabwe-politiek te handhaven, ook de omgevingsvariabelen bevoordelen Zuid-Afrika in geografisch opzicht tegenover zijn buurland. Terwijl Zuid-Afrika een kustlijn van 2.798 kilometer heeft⁴⁷, is Zimbabwe volledig ingesloten door landmassa. Dit voordeel plaatst Zuid-Afrika in een machtspositie, omdat heel wat overzee getransporteerde producten via het Zuid-Afrikaanse vasteland naar Zimbabwe moeten worden vervoerd.

⁴⁶ Guardian (2008) (Wintour, P., Elliott, L.) *G8 condemns Mbeki's quiet diplomacy over Zimbabwe*.

⁴⁷ Central Intelligence Agency (2010), *The world factbook: South Africa*.

Ook hier kan men de Zuid-Afrikaanse overheid een gebrek aan daadkracht verwijten. Dit wordt geïllustreerd wanneer in april 2008 een Chinees schip met 77 ton wapens bestemd voor het Mugabe-regime aanmeert nabij het Zuid-Afrikaanse Durban. Ondanks internationale en lokale *civil society* protesten, verklaren de Zuid-Afrikaanse autoriteiten machteloos te staan tegenover het gebeuren, omdat "de papieren van het schip in orde zijn"⁴⁸. Het Zuid-Afrikaanse conventionele wapens controlecomité vaardigt op basis van deze bureaucratische argumentatie een toestemming uit om de cargo van Durban naar Harare te vervoeren. Regeringswoordvoerder Themba Maseko stelt in het Britse blad *The Guardian*:

"We are not in a position to act unilaterally and interfere in a trade deal between two countries."

Dokwerkers in Durban weigeren echter de controversiële lading te lossen en Randall Howard, secretaris-generaal van de Zuid-Afrikaanse *Allied Workers Union* (SATAWU), laat optekenen dat hij het oneens is met het regeringsstandpunt. Hij stelt bovendien dat de leden van zijn vakbond de lading noch zullen lossen, noch dat ze de vracht over de weg zullen vervoeren. De zaak komt uiteindelijk voor een plaatselijke rechtbank die zich uitspreekt tegen het wapenvervoer over het Zuid-Afrikaanse vasteland. Als reactie zet de V.S. druk op lokale havenautoriteiten in Namibië en Angola om het schip ook hier niet te laten aanleggen⁴⁹.

Slotsom is echter dat de Zuid-Afrikaanse overheid eens te meer weigert een hard standpunt in te nemen tegenover Zimbabwe. Zelfs wanneer men meteen na de controversiële verkiezingen van 2008

⁴⁸ Guardian (2008) (Bersford, D.), *Chinese ship carries arms cargo to Mugabe regime*.

⁴⁹ BBC News (2008), *China may recall Zimbabwe weapons*.

(zie supra, 2.1.3) wapens wil invoeren die ingezet zullen worden om de oppositie te onderdrukken, laat Zuid-Afrika na om via een doordachte geopolitiek Zimbabwe onder druk te zetten. De omgevingsfactoren, die nochtans tal van opportuniteiten bieden, kunnen de politiek van stille diplomatie en constructief engagement van de regering Mbeki niet verklaren.

5.3 Verklaringen op statelijk niveau

Naast het internationale niveau, heeft ook het nationale niveau een aanzienlijke impact op het buitenlands beleid van een staat, onder deze paragraaf schuiven we volgende drie facetten van de *innenpolitiek* naar voor als mogelijke verklaringen voor Mbeki's Zimbabwe-politiek: economische motieven, het ANC en de Zuid-Afrikaanse nationale *identity struggle*.

5.3.1 Economische motieven

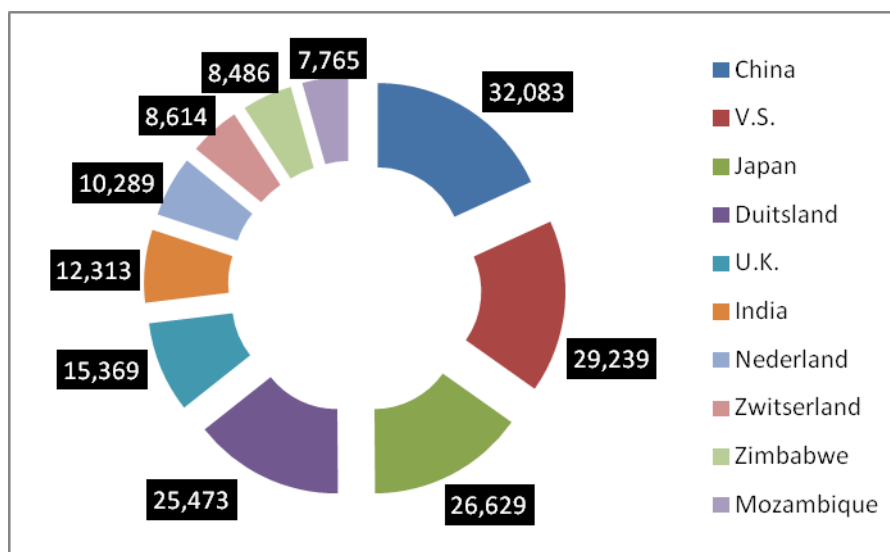
Het (commercieel) liberalisme stelt dat het nationale belang van een staat kan worden gevormd onder druk van interne actoren zoals bedrijven (Moravcsik, 2001:14):

“The greater the economic benefits for powerful private actors, the greater their incentive, ceteris paribus, to press governments to facilitate such transactions.”

In lijn met dit commercieel liberalisme zien auteurs zoals McKinley (2006:91) in het Zimbabwe-beleid van de regering Mbeki de economische belangen van de opkomende zwarte Zuid-Afrikaanse bourgeoisie doorschemeren. Het verstrekken van politieke steun en legitimiteit aan het Mugabe-regime zou immers een tactiek kunnen zijn om de Zuid-Afrikaanse handelsbelangen en directe investeringen in Zimbabwe te vrijwaren. Het in stand houden van de status-quo en

de daaraan verbonden economische dependentie speelt immers in het voordeel van de Zuid-Afrikaanse economie. Op het niveau van de export vormt Zimbabwe tijdens het eerste semester van 2010 de negende belangrijkste klant van Zuid-Afrika, goed voor 2,9 % van de Zuid-Afrikaanse uitvoer⁵⁰. Zimbabwe is daarmee de voornaamste exportpartner van Zuid-Afrika op het Afrikaanse continent. In 2008 bedroeg de handelsbalans +7,013 miljard Rand⁵¹, een duidelijke indicatie voor de dominantie van de Zuid-Afrikaanse economie. Onderstaande figuur schetst het actuele relatieve belang van Zimbabwe als klant van Zuid-Afrika.

Figuur 5: De tien belangrijkste klanten van Zuid-Afrika (eerste kwartaal 2010) in miljard Rand.

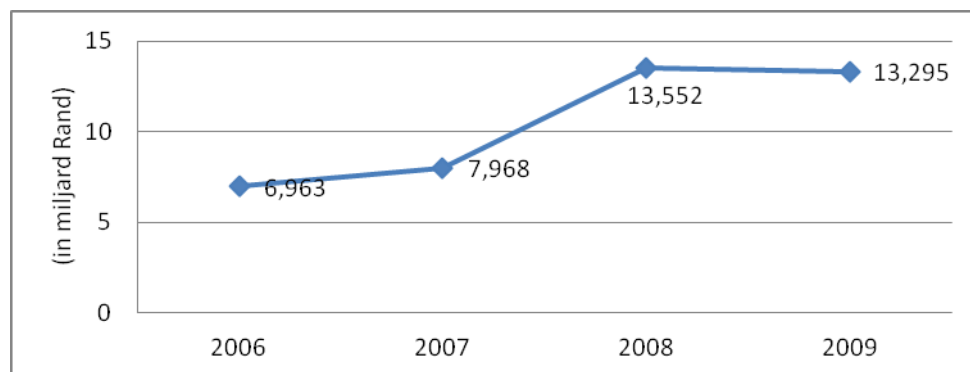

⁵⁰ DEPARTMENT TRADE AND INDUSTRY REPUBLIC OF SOUTH AFRICA (2010) *South African Trade by country*.

⁵¹ 13,552 miljard Rand (export) – 6,539 miljard Rand (import).

Indicatief in de context van onze onderzoeksvraag is dat het relatieve belang van Zimbabwe als afnemer van Zuid-Afrikaanse goederen en diensten anno 2009 licht afneemt ten opzichte van het laatste beleidsjaar van Thabo Mbeki (2008). Zoals uit figuur 6 blijkt, is er in de laatste drie jaren van Mbeki's beleidsperiode (2006-2008) telkens een stijging van de export waarneembaar. In 2008, het jaar van de controversiële presidentsverkiezingen (maart), de terugtrekking van Tsvangirai voor de noodzakelijke tweede stemmingsronde en de *Global Political Agreement* (september), stijgt de export zelfs met 70 % of 5,583 miljard Rand⁵² ten opzichte van 2007⁵³.

Figuur 6: Evolutie van de export naar Zimbabwe (2006-2009) in miljard Rand.

Vanuit het perspectief van Zimbabwe beschouwd, vormt Zuid-Afrika een uitermate belangrijke handelspartner. Het aandeel van de Zuid-Afrikaanse import bedroeg in 2006⁵⁴ maar liefst 55,64 % van de totale invoer dat jaar (USD 1,094 miljard op een totaal van USD 1,966 miljard). Voor 2005 en 2002 valt een vergelijkbaar aandeel op te tekenen: de import uit Zuid-Afrika beslaat respectievelijk 53,4 %

⁵² DEPARTMENT TRADE AND INDUSTRY REPUBLIC OF SOUTH AFRICA (2010) *South African Trade by country*.

⁵³ 13, 552 miljard Rand (2008) tegenover 7, 968 miljard Rand (2007).

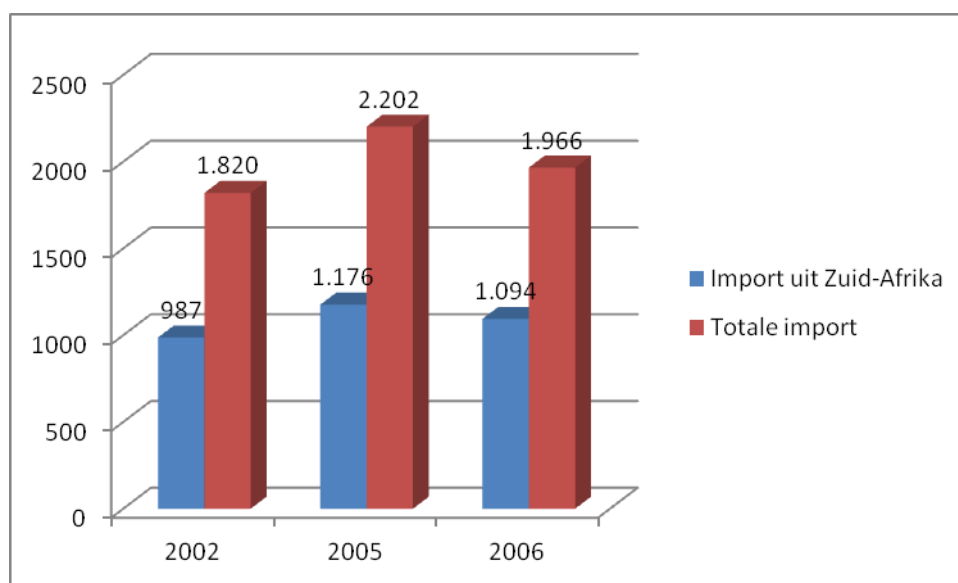
⁵⁴ Het Zimbabwe Central Statistics Office heeft voorlopig geen recentere cijfers gepubliceerd.

en 54,2 % ⁵⁵. Dit is opmerkelijk, temeer omdat 2002 en 2005 uitermate controversiële verkiezingsjaren vormen in Zimbabwe.

Tabel 3: Aandeel van de invoer uit Zuid-Afrika op de totale import van Zimbabwe (in miljoen USD)⁵⁶.

	Import uit Zuid-Afrika	Totale import	Aandeel van import uit Zuid-Afrika (in %)
2002	987	1.820	54,23
2005	1.176	2.202	53,41
2006	1.094	1.966	55,65

Figuur 7: Aandeel van de invoer uit Zuid-Afrika op de totale import van Zimbabwe (in miljoen USD).

⁵⁵ Voor 2005 werd USD 1,176 miljard uit Zuid-Afrika geïmporteerd op een totaal van USD 2,202 miljard, voor 2002 totaliseert de import uit Zuid-Afrika USD 987,6 miljoen op een totale invoer van USD 1,820 miljard.

⁵⁶ Highbeam (2007) (Mabasa, S.), *The truth about Zimbabwe-South Africa economic relations*.

De flagrante dependentie die blijkt uit tabel 3 en figuur 7 wordt onder Mbeki niet als een hefboom gebruikt om Mugabe extra onder druk te zetten. Integendeel, figuur 6 toont aan dat de export vanuit Zuid-Afrika tijdens de laatste twee jaren onder Mbeki toeneemt. Dat een embargostrategie nochtans efficiënt kan zijn, bewees onder meer Vorster in het verleden. Het stopzetten van de oliebevoorrading aan Salisbury (Harare) diende het Smith-regime een mokerslag toe. Ook vandaag heeft Zuid-Afrika het potentieel om door de stroomvoorziening via bedrijven zoals Eskom en SASOL letterlijk het licht uit te doen in Zimbabwe.

Het vrijwaren van handelsbelangen onder druk van Zuid-Afrikaanse bedrijven kan op het nationale niveau een verklaring bieden om te kiezen voor een politiek van 'stille diplomatie' of 'constructief engagement'. Daarnaast kan ook de schuld die de Zuid-Afrikaanse overheid en bedrijven in Zimbabwe kunnen opbouwen een onmiskenbaar motief vormen om het Mugabe-regime in leven te houden, Mabasa (2007:3) oppert⁵⁷:

"While South African businesses sell to Zimbabwe on a cash only basis, Zimbabwean businesses sell to South Africa on credit. Do you think such a country will pull the plug on Zimbabwe?"

Ook volgens Buthelezi (2003, zoals geciteerd in McKinley, 2006:88) is de primaire verklarende factor achter Zuid-Afrika's Zimbabwe-politiek het voorkomen van een instorten van de Zimbabwaanse economie, deze is immers van vitaal belang voor de open en exportgeoriënteerde Zuid-Afrikaanse bedrijven. Besluitend kunnen we

⁵⁷ Highbeam (2007) (Mabasa, S.), *The truth about Zimbabwe-South Africa economic relations*.

stellen dat de economische variabele op het nationale niveau een aannemelijke verklaring voor de Zuid-Afrikaanse diplomatieke attitude vormt.

5.3.2 Het ANC

Een andere mogelijke interne verklaringsvariabele voor de Zuid-Afrikaanse houding ten aanzien van Zimbabwe is de partijpolitieke verklaring: het ANC meent namelijk nauwe (historische) banden met ZANU-PF te hebben. De Zuid-Afrikaanse regeringspartij African National Congress verdedigt courant een verzoenende opstelling ten aanzien van Zimbabwe. Mavivi Myokayaka-Manzini, hoofd van het ANC-departement internationale betrekkingen, reageerde in 2001 bijvoorbeeld erg verontwaardigd op confronterende en veroordelende uitlatingen van de oppositie ten aanzien van Mugabe (Alden & Schoeman, 2003:2). In onderstaande bewoordingen stelde hij dat kritiek ontoelaatbaar is:

“We have historical ties with ZANU-PF. These are our comrades we fought with in the struggle. Our relations have been sealed in blood.”

Ook de solidariteitsboodschap van ANC-minister Tokyo Sexwale, daterend van 12 december 2009, is significant en kan in het licht van de nauw gepercipieerde banden tussen het ANC en ZANU-PF worden geïnterpreteerd. Er wordt verwezen naar de voortrekkersrol die ZANU-PF speelde bij de emancipatiestrijd in zuidelijk Afrika, de banden tussen beide partijen worden expliciet en met sterke

bewoordingen in de verf gezet. Sexwales boodschap verscheen als volgt op de ANC-website⁵⁸:

“ZANU-PF played a very important role in bringing about an end to racism, colonialism, apartheid, and all forms of discrimination, and played a leading role in ushering in freedom and democracy in Zimbabwe. ZANU-PF supported the ANC and all the other liberation movements in southern Africa, in the quest for their freedom and democracy. It cemented political and other ties with the ANC and the people of South Africa. Therefore, the importance of ZANU-PF in the politics of Zimbabwe and the region cannot be overemphasized.”

Ook Leys (2008:28) stelt dat het ANC het gevoel heeft bij de rest van Afrika in het krijt te staan voor de steun en solidariteit die de partij ontving tijdens apartheid. Zuid-Afrika heeft een soort morele obligatie om de ontvangen solidariteit te herbevestigen ten aanzien van zijn Afrikaanse *peers*. De attitude en steun van Mugabe speelde volgens Leys immers een cruciale rol in het ontmantelen van het apartheidsregime. Graham (2006:119) oordeelt dat dit ook vandaag de zienswijze van het ANC ten aanzien van ZANU-PF beïnvloedt.

“The ANC feels it cannot turn its back on Mugabe and ZANU-PF, which it refers to as its ‘sister party’, since both the ANC and ZANU-PF fought colonialism and oppression in their respective countries.”

Zelfs incidenten tussen ZANU-PF en het ANC bekoelen de goede verstandhouding niet. Als de Zimbabwaanse regering in oktober 2004

⁵⁸ African National Congress (2009), *Message of solidarity from the African National Congress to ZANU-PF on the occasion of the 5th National People’s Congress*.

een Zuid-Afrikaanse COSATU-delegatie⁵⁹ op *fact finding*-missie het land uitzet, verklaart Zuid-Afrikaans Minister voor Buitenlandse Zaken Nkosazana Dlamini-Zuma dat Zimbabwe het recht heeft buitenlanders uit te wijzen en dat de bilaterale relaties door het gebeuren niet verstoord worden. Daarenboven uit Mosiuoa Lekota, Zuid-Afrikaans Minister voor Defensie, kort nadien op een ANC-verkiezingsbijeenkomst zijn irritatie over het unilateraal handelen van de COSATU-delegatie. Volgens Lekota had deze “vernedering van het ANC” voorkomen kunnen worden indien de delegatie eerst overleg had gepleegd met zijn coalitiepartners (Graham, 2006: 14).

Frappant is verder dat het ANC consequent divergerende opinies omtrent de kwestie Zimbabwe weert, zo worden de standpunten van vakorganisaties en vakbonden niet in overweging genomen en negeert men ook de kritieken van de populaire Zuid-Afrikaanse aartsbisschop Desmond Tutu. Ook de reacties van coalitiepartners COSATU en SACP worden genegeerd. Bovendien is er van ANC-zijde duidelijk begrip voor bepaalde acties van Mugabe. McKinley (2006:86) schrijft dat de landhervormingen voor veel zwarte Zuid-Afrikanen en voor het ANC een gerechtvaardigde correctie op het koloniaal verleden vormen. Omwille van de hierboven aangevoerde argumenten kunnen we veronderstellen dat het historisch gegroeide schuldgevoel ten aanzien van ZANU-PF en het gepercipieerde verwantschap tussen het ANC en ZANU-PF mogelijk een determinerende factor vormt voor Mbeki en het ANC om een zachte politiek van constructief engagement te handhaven.

⁵⁹ Het Congress of South African Trade Unions (COSATU) behoort ten tijde van het uitwijzingsincident samen met het ANC en de communistische partij SACP tot een tripartite-regeringscoalitie. Er bestaan banden tussen COSATU en het Zimbabwaanse MDC, beide partijen zijn immers ontstaan in een vakbondmilieu.

Niet alle auteurs kunnen zich echter vinden in deze stellingname. Zo meent McKinley dat de solidariteit tussen het ANC en ZANU-PF een drogargumentatie betreft en dat Mugabe's landherverdelingsprogramma door de regering Mbeki wordt gebruikt als een middel om de eigen electorale achterban achter zich te krijgen. Welke zwarte die de blanke suprematie nog meemaakte kan immers tegen het teruggeven van land aan de oorspronkelijke eigenaars zijn? McKinley (2006:92) ziet in deze 'historische correctie-motivering' die het ANC gebruikt om een gematigde Zimbabwe-politiek te verantwoorden een rookscherf om de reële economische motieven, die moeilijker te verkopen zijn aan de achterban, toe te dekken.

McKinleys redenering kan gekoppeld worden aan de theorie rond *two level games* die de link tussen internationale en nationale politiek doorziet (Putnam, 1988:433). Putnam stelt dat een onderhandelaar bij internationale onderhandelingen simultaan rekening moet houden met zijn *international counterparts* (niveau 1) en zijn *domestic constituents* (niveau 2). Mbeki moet er met andere woorden voor zorgen dat zijn politiek van constructief engagement ook op het thuisfront goedgekeurd wordt. McKinley meent dat Mbeki dit doet door het historische verwantschap uit te spelen. Anderzijds kan men vanuit een *two level*-perspectief ook stellen dat het ANC Mugabe's landherverdelingsprogramma extern niet durft te veroordelen, omdat Zuid-Afrika intern ook nog steeds met een gelijkaardig probleem kampt. Als Mbeki Mugabe's politiek om land terug te geven aan zwarten veroordeelt, kan dit onrust in zijn eigen land bewerkstelligen (Dowden, 2009:153)⁶⁰. Ook in Zuid-Afrika zijn tot op heden namelijk het gros van de grootgrondbezitters blank.

⁶⁰ Ook andere Afrikaanse leiders worden beïnvloed door de anti-Britse en ant-Amerikaanse retoriek van Mugabe. Mugabe's uitlatingen dat de V.S. en het V.K. een samenzwering op touw willen zetten om hem uit het zadel te liften, is voor de Namibische president Sam Nujoma zelfs zo plausibel dat hij verklaart

Tenslotte willen we onder deze paragraaf nog aanstippen dat volgens een aantal auteurs de gepercipieerde *common ground*-link tussen het ANC en ZANU-PF ahistorisch en overgeromantiseerd is. Er zou dus een discrepantie tussen perceptie en realiteit bestaan. Zo stelt Dowden (2009:154) dat de veronderstelling dat Mbeki en Mugabe kameraden waren in de vrijheidsstrijd niet gebaseerd is op historische parallellen tussen het ANC en ZANU-PF. Het ANC en ZANU⁶¹ zouden zeer uiteenlopende wortels en basisfilosofieën hebben: terwijl het ANC van oorsprong marxistisch is, heeft ZANU volgens Dowden een pan-Afrikanistische achtergrond. Het ANC identificeert Afrika's armen als Marx' arbeidersklasse. Omdat de armen onderdrukt worden door een kapitalistische bezittende klasse, stuurt het ANC aanvankelijk aan op een proletarische revolutie tegen het imperialistische gezag. Volgelingen van deze filosofie scharen zich achter de Sovjet-Unie. Naast het ANC, zit ook het Zimbabwaanse ZAPU, Mugabe's voormalige opposanten geleid door Nkomo, het Mozambikaanse FRELIMO en het Angolese MPLA op deze lijn (Gumede, 2005:187). ZANU daarentegen identificeert volgens Dowden niet klasse maar ras als de ultieme breuklijn:

“ZANU was pan-africanist, a philosophy which borrowed a lot from Moscow but did not follow Moscow's line. Its belief was that race, not class was the ultimate dividing line. Their solution was a black take-over, not necessarily a class revolution. In this category were the Nkrumah pan-Africanists in Ghana, UNITA in Angola, the Pan Africanist Congress (PAC) and Steve Biko's black consciousness movement in South Africa. The ANC and ZANU did not fight alongside in the liberation of Southern

zijn troepen in dienst van Mugabe te zullen stellen wanneer de imperialistische inval zal plaatsvinden (Gumede, 2005:184).

⁶¹ De voorloper van ZANU-PF, zie supra 2.1.1.

Africa. In fact they frequently fought each other, the ANC shunned ZANU in exile and in power ZANU wiped out ZAPU, the partner of the ANC in Zimbabwe."

Gumede (2005:187) stipt eveneens aan dat het ANC en ZANU-PF doorheen de geschiedenis een gespannen relatie hebben. Ook in de periode van de vrijheidsstrijd zijn de relaties tussen beide partijen moeizaam. Gumede meent, net als Dowden, dat het Sovjet-gesponsorde ANC een meer comfortabele alliantie had met Joshua Nkomo's Sovjet-gesteunde ZAPU, terwijl het door de Chinezen gesteunde ZANU eerder aanleunt bij het kleinere Zuid-Afrikaanse PAC. Tijdens de eerste onafhankelijke verkiezingen in Zimbabwe steunt het ANC bovendien ZAPU.

Dat de banden tussen ZANU-PF en het ANC echter niet dermate historisch verankerd zijn als vandaag algemeen wordt aangenomen en mogelijk berusten op historische fictie, neemt echter niet weg dat de historische misperceptie wel degelijk heeft kunnen wegen op het Mbeki-beleid. Vandaag is het profiel van het ANC bovendien minder geprononceerd geworden, Dowden (2009:393) schrijft dat de tegenstellingen tussen afrikanisme en marxisme de partijen actueel overschrijden en dat het steeds moeilijker wordt een onderscheid te maken.

5.3.3 Het Zuid-Afrikaanse identiteitsdilemma

Onder deze paragraaf zullen we het Zuid-Afrikaanse beleid van constructief engagement en stille diplomatie onder Mbeki benaderen vanuit een constructivistische invalshoek. Het constructivisme legt het accent op een cognitieve benadering: ideeën en kennis fungeren als explanans (Hasenclever, Mayer & Rittberger, 2004:136). Het belang van normatieve en ideële structuren zoals overtuigingen, ideeën of waarden vormt het uitgangspunt. Deze normen en ideële structuren bepalen identiteiten en belangen en hebben aldus een impact op het buitenlands beleid van een staat. Staten zijn hier dus geen egoïstische machtsmaximeerders die als *homo oeconomicus* rationele keuzes maken, maar ageren als *homo sociologicus*. Dit betekent dat in het buitenlands beleid een sociale afweging wordt gemaakt (Checkel, 2008:72). Beleidsmakers vragen zich af welke sociale rollen toepasbaar zijn op een bepaalde situatie en welke reacties conform de eigen identiteit en normen zijn. Met betrekking tot identiteit schrijft Wendt (1992:397) dat elke persoon meerdere identiteiten heeft. Deze zijn gelinkt aan institutionele rollen zoals leerkracht of burger. Naar analogie met deze vaststelling wordt geopperd dat ook staten meerdere identiteiten kunnen hebben, zoals 'soeverein', 'leider van de vrije wereld' of 'imperiale mogendheid'. Youde (2007:38) stelt dat statelijke identiteiten gevormd worden door de geschiedenis en dat deze bepalen hoe een staat reageert op politieke issues.

Conform deze vaststellingen opperen we dat de Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-politiek onder Mbeki het resultaat is van een conflict tussen contrasterende identiteiten. Enerzijds geeft het beladen apartheidsverleden en de daaropvolgende vreedzame transitie Mbeki's regenboognatie een moreel-prominente positie in de internationale politiek. De Zuid-Afrikaanse identiteit staat synoniem

met (westerse) democratische waarden zoals respect voor mensenrechten, vrije verkiezingen of de "*rule of law*". Anderzijds wil Zuid-Afrika zich ook manifesteren als een solidaire Afrikaanse staat en een loyaal lid van de Afrikaanse statengemeenschap. Dit deel van de Zuid-Afrikaanse identiteit wordt aangevuld met 'Zuid-Afrika als Afrikaanse anti-imperialistische staat'. Dit laatste maakt het bijvoorbeeld moeilijk om Mugabe's *land redistribution* te veroordelen, omdat deze in Afrika over het algemeen als een terechte correctie op het koloniaal verleden wordt beschouwd. De sociale rol van een Afrikaanse anti-imperialistische staat impliceert inderdaad het innemen van onbuigzame standpunten met betrekking tot racisme en 'neo-imperialisme' van westerse staten (Prys, 2007:10). De Zuid-Afrikaanse natie en de Zuid-Afrikaanse beleidsmakers worstelen met een dilemma om te kiezen tussen de twee aangehaalde identiteiten. Prys (2007:15) stelt:

"While South Africa likes to present itself as a 'good' international citizen' promoting democracy and human rights, these commitments are countered by its obligations towards the African continent and the Southern African region."

Mbeki vreest dat Zuid-Afrika bij een expliciete veroordeling van Zimbabwe alleen komt te staan in Afrika en als een westers marionet zal worden afgedaan. Verschillende auteurs zijn inderdaad van mening dat harde sancties tegen Zimbabwe in zuidelijk Afrika op misprijzen onthaald zouden worden. In het buitenlands beleid onder Mbeki vertaalt het identiteitsdilemma zich naar een conflict tussen de principes van '*democratic governance*' en 'Afrikaanse solidariteit' (Van Nieuwkerk, 2004:95). Ook in deze optiek ligt het moeilijk om Mugabe, die in heel zuidelijk Afrika nog als een held van de

onafhankelijkheidsstrijd wordt gepercipieerd, te veroordelen. Landsberg (2000:107) stelt:

“Although the ANC enthusiastically embraced democracy, it had difficulty distancing itself from anti-democratic regimes, [...] that had stood by it during its days as a liberation movement. This dilemma prefigured the difficulties that South Africa would encounter within Africa itself. Many African states that had supported the ANC and had given it refuge during the liberation struggle were infuriated when the new South African government began to lecture others in the region on the true meaning of democracy.”

Door de onmogelijkheid de verwachtingen van het Westen en de Afrikaanse *peers* te verzoenen, ageert Zuid-Afrika zelden zoals het een regionaal hegemon met hoge morele standing betaamt. De aanwezige *hard power* wordt niet als hefboom gebruikt om het Mugabe-regime tot toegevingen te forceren. Landsberg en Kondlo (2007:7) argumenteren dat Zuid-Afrika zijn rol als regionaal hegemon pertinent minimaliseert en dat de ANC-regering probeert te balanceren tussen internationale verwachtingen en de eigen vrees voor dominantie in zuidelijk Afrika. Alden & Schoeman (2003:6) stellen vanuit een constructivistisch perspectief daarom de Zuid-Afrikaanse regionale hegemonie in vraag. Ze menen dat hegemonie meer impliceert dan *hard power*-superioriteit (militaire en economische macht). Om te spreken van een hegemon is er immers ook nood aan een aanvaardbare en ongecontesteerde ideologie om het gedrag van staten in een bepaalde invloedssfeer te sturen, de essentie van hegemonie ligt dan in “de brede aanvaarding waarvoor men staat”. In dit opzicht kunnen we stellen dat Zuid-Afrika niet in een hegemonische positie ten aanzien van Zimbabwe verkeert.

Omdat Zuid-Afrika in ideologisch opzicht geen hegemoon is, zoekt het onder Mbeki vaak naar een multilateraal schild, bijvoorbeeld via de SADC, om een standpunt in te nemen over Zimbabwe. Kagwanja (2006:36) schrijft dat de angst voor isolatie enerzijds en de vrees om bij een stringent optreden als *big brother* te worden afgeschilderd de militaire en economische macht van Zuid-Afrika ten aanzien van Zimbabwe neutraliseert. Ook Dowden (2009:153) maakt een gelijkaardige analyse:

“One reason for Mbeki’s stance was African solidarity. South Africa did not aspire to be part of the Western world.”

We concluderen dat het constructivisme een bruikbare benadering is om de Zimbabwe-politiek van Mbeki te analyseren. Constructivisten zien de wereld als sociaal geconstrueerd en leggen meer verklaringkracht bij de sociale dan bij de materiële aspecten van wereldpolitiek (Checkel, 2008:73). Het is duidelijk dat de interacties met Afrikaanse staten en de verwachte respons op een harde lijn ten aanzien van Zimbabwe de regering Mbeki beïnvloedt in het Zimbabwe-beleid. We kunnen stellen dat sociale aspecten in deze casus meer gewicht hebben dan materiële aspecten en dat Zuid-Afrika onder Mbeki toch voornamelijk probeert te conformeren aan het Afrikaanse aspect van de identiteit (Habib, 2009:148).

In het licht van deze omnipresente Afrikaanse solidariteit, wijst Hill (2005:147) op een interessante tegenstelling tussen de Afrikaanse en Europese Unie door een vergelijking te maken tussen Europa’s reactie op de verkiezing van de extreemrechtse politicus Jörg Haider in Oostenrijk en Afrika’s reactie op de excessen van Mugabe. Terwijl Haider in 1999 volstrekt democratisch verkozen wordt en met zijn partij FPÖ deelneemt aan het beleid, beslist de Europese Unie

niettemin om quasi onmiddellijk sancties tegen Wenen te ondernemen. De Afrikaanse Unie daarentegen blinkt in de kwestie Zimbabwe vooral uit door stilzwijgen. Hill concludeert daarom dat Europa veel daadkrachtiger en minder solidair met deviante leden is wanneer het gaat om het kapiteel van de eigen lidstaten.

5.4 Verklaringen op individueel niveau

Op het individuele niveau tenslotte gaan we na hoe psychologische mechanismen beperkingen opleggen aan de informatieverwerking. We zullen onder meer gebruik maken van het reeds aangehaalde concept psycho-milieu. Het gaat om de internationale en operationele omgeving of context zoals gepercipieerd en geïnterpreteerd door beleidsmakers. Hudson benadrukt dat er incongruenties kunnen optreden tussen de gepercipieerde en de reële operationele omgeving (Criekemans, 2009: 3).

5.4.1 Prominente ANC-politici

We haalden reeds aan dat de banden tussen het ANC en ZANU-PF berusten op historische fictie. In de hoofden van heel wat ANC-politici zoals Myokayaka-Manzini, Sexwale, of Dlamini-Zuma is dit historisch mistasten echter tot een *common sense*-zienswijze geworden. Omdat het gaat om invloedrijke figuren hebben deze ongetwijfeld hun stempel kunnen drukken op de ANC-partijlijn en op het Zimbabwe-beleid van Mbeki. In het ANC bevinden zich bovendien enkele prominente Afrikanisten zoals Dlamini-Zuma, Kwazulu-Natal ANC-leider Dumisani Makhaye, voormalig ANCYL-voorzitter Malusi Gigaba en ANC-verkiezingscoördinator Peter Mokaba. Deze figuren profileren zich als fervente ondersteuners van ZANU-PF en pleiten voor Zuid-Afrikaanse loyaliteit ten aanzien van Afrika. We zijn van mening dat het Mbeki-beleid aanzienlijk beïnvloed werd door de Afrikanistische

denkers binnen het ANC. Over Minister voor Buitenlandse Zaken Nkosazana Dlamini-Zuma schrijft Gumede (2005:178):

“There was no need to tell the forcefull Dlamini-Zuma not to be too harsh on Mugabe. She was firmly in the Africanist camp and would constantly express sympathy for the Zimbabwean government.”

5.4.2 De factor Mbeki

Om het functioneren van individuele besluitvormers te begrijpen, is naast Sprouts' psycho-milieu ook Holsti's concept *belief system* een bruikbaar analysetool. Hij definieert dit als een reeks subjectieve waarden, beelden en overtuigingen ten aanzien van heden, verleden en toekomst (Soetendorp, 1987:49). Als president van Zuid-Afrika en voornaamste *decision maker* kunnen we veronderstellen dat het *belief system* van Thabo Mbeki een significante impact heeft op zijn Zimbabwe-politiek. Gumede (2005:178) oppert in deze context dat Mbeki's houding ten aanzien van Zimbabwe sterk beïnvloed wordt door zijn eerdere ervaring met de Nigeriaanse activist Ken Saro Wiwa en de hieruit verder vloeiende overtuigingen. Mbeki moest als Mandela's vicepresident in 1994 de Nigeriaanse dictator Sani Abacha overtuigen om Saro Wiwa's geplande terechtstelling te verhinderen. Omdat Mbeki als ANC-vertegenwoordiger tijdens de jaren 1980 lang in West-Afrika actief was, meent hij de situatie goed te kunnen inschatten. Mandela en Mbeki zijn het er over eens dat het isoleren van het Abacha-regime contraproductief zal zijn en Zuid-Afrika kiest voor een zachte politiek van stille diplomatie.

Abacha maakt Mbeki tijdens een ontmoeting echter duidelijk dat hij niet onder de indruk is van het nieuwe democratische Zuid-Afrika. Hij verwijt Mbeki bovendien dat de Zuid-Afrikaanse politiek door het

Westen ingefluisterd wordt en noemt Mandela en Mbeki westerse marionetten. De daaropvolgende brutale executie van Saro Wiwa betekent een klap voor Mbeki en de Zuid-Afrikaanse diplomatie. Gumede (2005:178) schrijft dat Mbeki de details van de faliekante vergadering met Abacha mentaal blijft afspelen en uiteindelijk concludeert dat niet de politiek van stille diplomatie, maar de Zuid-Afrikaanse "*stand alone position*" aan de basis van het falen ligt. Mbeki besluit om voortaan een collectief in plaats van een individueel standpunt in te nemen wanneer het Afrikaanse despoten betreft. Wanneer de Zimbabwaanse crisis uitbreekt, heeft het ANC-establishment aanvankelijk geen uitgesproken reactie klaar. Mbeki's *belief system* geeft echter in om actieve betrokkenheid te mijden. Het gebrek aan veroordeling van Mugabe's beleid door andere Afrikaanse leiders en het ontbreken van consensus om een harder standpunt in te nemen binnen de SADC leidt er daardoor toe dat ook Mbeki's Zuid-Afrika voor zachte diplomatie kiest.

Daarenboven is het mogelijk dat Mbeki de situatie in Zimbabwe onterecht interpreteert vanuit zijn eigen ervaring met apartheid en een valse analogie ziet tussen de democratisering in Zuid-Afrika en de actuele situatie in Zimbabwe. Dowden (2009:154) meent dat Mbeki consequent insisteert om de situatie als een intern politiek probleem tussen gelijken, Mugabe en Tsvangirai, te zien dat slechts kan worden opgelost door gesprekken en verzoening, net zoals apartheid in Zuid-Afrika beëindigd werd. Verder is het mogelijk dat Mbeki's persoonlijke ideologie een rol speelt in zijn Zimbabwe-beleid. Volgens Geldenhuys (2004:116) vloeit Mbeki's solidariteit met Zimbabwe immers voort uit zijn Afrikanistische oriëntatie die enerzijds gestoeld is op de waardigheid van Afrikaanse volkeren en anderzijds het historische lijden door toedoen van de blanke koloniale meesters benadrukt.

Tenslotte is het eveneens mogelijk dat Thabo Mbeki's halfslachtige Zimbabwe-politiek wordt beïnvloed door zijn persoonlijk wantrouwen ten aanzien van Morgan Tsvangirai. Vakbondsman Tsvangirai zou Mbeki herinneren aan COSATU-leider Willie Madisha die hij als een politieke opponent beschouwt. Daarenboven is Mbeki er niet van overtuigd dat de MDC zich zal weerhouden van wraakacties op ZANU-PF-hardliners wanneer het aan de macht komt. Bij bezoeken aan Harare weigert Mbeki daarom consequent Tsvangirai, andere MDC-leiders en *civil society groups* te ontmoeten (Gumede, 2005:88). Mbeki's persoonlijke wantrouwen ten aanzien van Tsvangirai en de MDC kan eveneens verklarend zijn voor de trage politiek van stille diplomatie. Als Mbeki immers niet gelooft dat er een valabel alternatief bestaat voor Mugabe lijkt het onnuttig de zaken te overhaasten via een hard sanctioneringsbeleid.

5.4.3 De factor Mugabe

Naast Mbeki is uiteraard ook het individu Robert Mugabe en de manier waarop Mbeki Mugabe percipieert van belang bij het zoeken naar een verklaring voor Mbeki's Zimbabwe-politiek. Het is duidelijk dat Thabo Mbeki geen valabel antwoord vindt op Mugabe's anti-koloniale, antiwesterse en anti-imperialistische polariserende retoriek⁶². Mugabe speelt hierbij onder meer via pertinente verwijzingen naar de vrijheidsstrijd en via het citeren van prominente Afrikaanse leiders zoals de Ghanese vrijheidsstrijder en pan-Afrikanist Kwame Nkrumah⁶³ vaak handig in op de tweespalt in de Zuid-Afrikaanse maatschappij (zie supra, 5.3.3). In een interview met het magazine *New African* uit 2007⁶⁴ gebruikt Mugabe een uitspraak van

⁶² Zie bijlage: *New African* (2007) (Ankomah, B.) *Zimbabwe: we will not capitulate*.

⁶³ BBC News (2000), *Kwame Nkrumah's vision of Africa*.

⁶⁴ *New African* (2007) (Ankomah, B.), *Mugabe – "Our cause is Africa's cause"*.

Mbeki om de vraag te beantwoorden waarom een Zuid-Afrikaan, Nigeriaan of Keniaan solidair hoort te zijn met Zimbabwe:

“Obviously, our cause is their cause [...]. We’re not an extension of Europe, we’re part of Africa. [...] In Dar es Salaam, president Thabo Mbeki put it very clearly. He said: “The fight against Zimbabwe is a fight against us all. Today it is Zimbabwe, tomorrow it will be South Africa, Mozambique, Angola, any other African country. And any government that is perceived to be strong, and to be resistant to imperialists, would be made a target and would be undermined”.”

Ook Hill (2005:vii) alludeert op het anti-imperialistische karakter van Mugabe’s retoriek. Zo voert Mugabe in de aanloop naar de verkiezingen van maart 2005 een campagne die vooral tegen de toenmalige Britse Eerste Minister Tony Blair gericht is. Speech na speech haalt Mugabe uit naar Blair en de Amerikaanse president Bush. De argumentatieve lijn is eenvoudig: Bush en Blair willen Zimbabwe opnieuw koloniseren, dit doen ze via hun marionet Tsvangirai. Laatste element dat de interpersoonlijke relaties tussen Mugabe en Mbeki kan verklaren is leeftijd. Geldenhuys (2004:120) verwijst in deze context naar de nood aan *hlonipha*, het Nguni-woord dat de nood aan respect uitdrukt. Het gegeven dat Mbeki achttien jaar jonger is dan Mugabe zou het in de culturele context van zuidelijk Afrika lastig maken om hem te veroordelen.

6. De speciale relatie tussen Zuid-Afrika en Zimbabwe: beleidsparallellelen tussen verleden en heden

Tijdens onze comparatieve literatuurstudie kwamen enkele beleidsparallellelen aan de oppervlakte tussen heden en verleden. Zo zijn er talrijke analogieën aan te halen die de bilaterale relaties tussen het Smith-regime en het apartheidregime linken aan de bilaterale relaties tussen Zimbabwe en Zuid-Afrika in de periode 1999-2008. Het is daarom mogelijk het Zimbabwe-beleid van de Mbeki-administratie te lezen als een voortzetting van de 'speciale relatie' die er tussen beide landen bestaat. We sluiten ons aan bij Geldenhuys' stelling dat de respons van Mbeki en zijn regering op de onlusten in Zimbabwe in de context van de karakteristieke bilaterale relaties tussen beide staten dient te worden gepercipieerd (2004:102). Raciale solidariteit, gedeelde politieke belangen en economische interdependentie blijken een rode draad te vormen en beïnvloeden niet alleen Thabo Mbeki, maar evenzeer de apartheidsleders. Mbeki's Zimbabwe-beleid kan om de aangehaalde redenen niet als uniek beschouwd worden, maar valt analoog te interpreteren aan de hand van de Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-politiek uit het verleden.

6.1 Bloedbanden en raciale solidariteit over de grens

Er is een opmerkelijke gelijkenis tussen de manier waarop Verwoerd zijn Smith-politiek openbaar legitimeert en de argumentatie die Mbeki aanhaalt om Mugabe niet te veroordelen. Het solidariteitsaspect speelt in beide gevallen een rol: zoals Verwoerd stelt dat men Rhodesië niet mag laten vallen vanwege de bloedbanden over de grens en pleit voor raciale solidariteit met de 35.000 blanke Zuid-Afrikanen die zich tussen 1946 en 1951 in Zuid-Rhodesië vestigen (zie supra, 3.1.1), zo pleit Mbeki voor het behouden van de

solidariteit met de "Afrikaanse broeders in Zimbabwe". Dowden (2009:153) schrijft over Mbeki:

"Just as whites in Britain and South Africa had sympathized with Rhodesian whites, regarding them as 'kith and kin', bound by ties of blood, so Mbeki spoke of 'our African brethren' in Zimbabwe."

Zoals we reeds aanhaalden is het overigens niet alleen Mbeki die zich pro-rationale solidariteit uit, binnen het ANC zijn er immers tal van invloedrijke Afrikanistische denkers die er een vergelijkbare retoriek op na houden.

6.2 De weigering van harde sancties

Ondanks de economische dependentie van Zimbabwe ten aanzien van Zuid-Afrika, zowel tijdens de periode van het Smith-regime als in de periode 1999-2008, weigert Zuid-Afrika harde sancties te treffen tegen het buurland. De argumentatie hiervoor is overigens in heden en verleden vergelijkbaar en valt samen te vatten als het 'soevereiniteitsargument'. Zo stelt John Vorster voor hij uiteindelijk onder internationale druk toch overgaat tot maatregelen: *"I'm neither prepared to twist mr. Smith's arm, nor to dictate him"* (Geldenhuys, 2004:106). In de lijn hiervan laat Mbeki het volgende optekenen: *"Zimbabwe is a sovereign country, not a province of South Africa. President Mugabe does not take instructions from me. I discuss matters with him as a neighbor"* (Gumede, 2005:185). Zoals aangehaald profileert Mbeki zich tijdens zijn hele ambtsperiode als een fervent tegenstander van sancties tegen het buurland.

6.3 De angst voor spillover

De Mbeki-administratie vreest mogelijk dat de Zimbabwaanse crisis geëxtrapoleerd kan worden naar eigen land. Deze vrees voor *spillover* leidt tot een omzichtig Zimbabwe-beleid. Zoals het apartheidsbestel in het verleden intern bepaalde versoepelingen toestond aan de zwarte bevolking uit vrees dat de Zimbabwaanse revolutie de zwarten in Zuid-Afrika zou enthousiasmeren, zo is het nu evenzeer mogelijk dat een stringente veroordeling van enkele populistische maatregelen van 'vrijheidsheld' Mugabe tot onrust in Zuid-Afrika land leidt. We vermeldden reeds dat het ANC om deze redenen mogelijk weigert het landherverdelingsprogramma van Mugabe expliciet te veroordelen uit vrees voor interne onrust. Kenworthy (2007:84) stelt met betrekking tot de motieven van de regering Mbeki om de tactiek van stille diplomatie te hanteren:

"Perhaps Mbeki's reason for quiet diplomacy is an acknowledgement of the problem of slow land reforms that the two countries share and fear for a potential spillover effect of the Zimbabwean crisis, South African land reforms having begun at an even slower rate than those instigated during Zimbabwe's first decade of independence."

6.4 Zimbabwe-beleid geënt op de voorkeur voor een politiek leider

Daarnaast is het mogelijk dat de Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-politiek in heden en verleden ingegeven wordt door de voorkeur voor een bepaalde politieke leider. Zo is het mogelijk dat het Mbeki niet te doen is om Mugabe aan de macht te houden, maar om te verhinderen dat Tsvangirai de nieuwe politieke leider wordt. We beschreven immers reeds dat er sprake is van een persoonlijke aversie ten aanzien van Tsvangirai (zie supra 5.4.2). In het verlengde hiervan

kunnen we stellen dat ook Vorsters detente en zijn toenadering tot de FLS-staten vooral invloed wil uitoefenen op wie de toekomstige leider van het buurland zal worden. Volgens Geldenhuys (2004:107) zou de Zuid-Afrikaanse apartheidregering immers met haar nieuwe tactiek vooral gepoogd hebben om de gematigde bisschop Abel Muzorewa in het zadel te helpen. De Zuid-Afrikaanse diplomatie heeft omstreeks 1976 immers ingezien dat zwart meerderheidsbestuur in het buurland onvermijdelijk is en wil ter compensatie vooral verhinderen dat marxist Mugabe de macht grijpt.

6.5 Effect van de Zimbabwe-politiek

Tenslotte kunnen we door de dependentie van Zimbabwe ten aanzien van Zuid-Afrika stellen dat de tolerante houding ten aanzien van het Mugabe-regime en de weigering sancties op te leggen het naburige regime in leven houdt. We kaartten reeds aan dat Zimbabwe in 2002, 2005 en 2006 meer dan 50 % van zijn import uit Zuid-Afrika haalt (zie supra 5.3.1). Parallel aan deze vaststelling merken we op dat de apartheidsgedoogsteun in de periode 1966-1976 het Smith-regime in stand hield. Zuid-Afrika's Zimbabwe-politiek zorgt daardoor in verleden en heden voor een economische reddingsboei voor het *landlocked* buurland.

7. Besluit

In dit besluit zullen we de antwoorden die de hoofdstukken 5 en 6 op de onderzoeksvragen aanreiken synthetiseren. Onder 7.1 vatten we de beweegredenen van de Mbeki-administratie samen om consequent te kiezen voor een politiek van stille diplomatie en constructief engagement. Paragraaf 7.2 geeft tenslotte aan dat het beleid van Mbeki ten aanzien van Zimbabwe niet als uniek te bestempelen valt.

7.1 De beweegredenen van de Mbeki-administratie

Op het mondiale niveau stellen we ten eerste vast dat er weinig factoren te traceren zijn die als explanans kunnen fungeren voor Mbeki's politiek van stille diplomatie en constructief engagement. Voor wat de structuur van het internationale systeem betreft, concluderen we dat de Verenigde Staten en zijn bondgenoten naar regionaal hegemoon Zuid-Afrika kijken om de kwestie Zimbabwe op te lossen. We kunnen veronderstellen dat de mondiale hegemoon onvoldoende *incentives* heeft om actiever te interveniëren in Zimbabwe. Indien Zuid-Afrika de wantoestanden in Zimbabwe effectief wil beëindigen, is het vanuit een structureel-realistische benadering onverklaarbaar dat men zich als grootste economische en politiek-militaire macht beperkt tot een zachte politiek van *non coercive diplomacy*. Het overwicht in materiële *capabilities* en het pleidooi van de mondiale hegemoon voor een meer slagkrachtige Zimbabwe-politiek, leidt niet tot een hardere sanctioneringspolitiek. Ook harde verbale veroordelingen blijven uit. Mugabe's *Look East Policy*, de toenadering tot opkomend mondiaal hegemoon China, lijkt daarentegen wel vanuit een structureel perspectief te verklaren als *balancing*. Daarenboven wendt Zuid-Afrika de omgevingsvariabelen niet aan om Zimbabwe onder druk te zetten. Nochtans zou een doordachte geopolitiek het *landlocked* Zimbabwe tot toegevingen

kunnen dwingen. Onder Mbeki blijft Zuid-Afrika, dat zelf over een kustlijn van 2.798 kilometer beschikt, zelfs wapens vanuit de Zuid-Afrikaanse havens transporteren naar Zimbabwe.

Op het statelijke niveau onderzochten we ten tweede in welke mate economische motieven, het ANC en het Zuid-Afrikaanse 'identiteitsdilemma' als explanans kunnen fungeren. Om de economische motieven te onderzoeken, gaan we uit van het commercieel liberalisme dat stelt dat het buitenlands beleid van staten gevormd kan worden onder druk van interne actoren zoals bedrijven. In deze optiek kan men de politiek van stille diplomatie beschouwen als een tactiek om de Zuid-Afrikaanse handelsbelangen en directe investeringen in Zimbabwe te vrijwaren. Het in stand houden van de status-quo en de daaraan gelieerde economische dependentie van Zimbabwe zou immers lucratief kunnen zijn voor bepaalde Zuid-Afrikaanse bedrijven, anno 2010 is Zimbabwe immers nog steeds de belangrijkste Afrikaanse importeur van Zuid-Afrikaanse goederen. Bovendien stijgt de export naar Zimbabwe tijdens de twee laatste beleidsjaren van Thabo Mbeki aanzienlijk. Vanuit het perspectief van Zimbabwe beschouwd, bedraagt het aandeel van de import uit Zuid-Afrika zowel in 2002, 2005 en 2006 telkens méér dan 50% van de totale import voor het respectievelijke jaar. Dit is opmerkelijk, temeer omdat 2002 en 2005 uitermate controversiële verkiezingsjaren vormen in Zimbabwe. We leiden hieruit af dat het vrijwaren van de handelsbelangen onder druk van Zuid-Afrikaanse bedrijven de regering kan aanzetten tot een niet-confronterende politiek van stille diplomatie.

De partijpolitieke verklaringsvariabele steunt op de veronderstelde nauwe historische banden tussen het ANC en het Zimbabweanse ZANU-PF. Omdat ZANU-PF het ANC en andere vrijheidsbewegingen in

zuidelijk Afrika ondersteund zou hebben tijdens de blanke overheersing, zijn de banden tussen beide partijen volgens deze redenering onbreekbaar. Het verklaart waarom het ANC in haar officieel discours vaak naar ZANU-PF verwijst als een zusterpartij. Daarenboven vormen bepaalde aspecten van Mugabe's beleid zoals het controversiële landhervormingsprogramma voor het ANC aanvaardbare correcties op het verleden van blanke overheersing. We merken hier op dat er een interessante discrepantie is tussen perceptie en realiteit: in oorsprong hebben het ANC en ZANU-PF namelijk sterk afwijkende basisfilosofieën. Terwijl het ANC van oorsprong marxistisch is, heeft ZANU-PF een pan-Afrikanistische achtergrond. Verschillende auteurs geven eveneens aan dat beide partijen tijdens de vrijheidsstrijd gespannen relaties onderhouden. Niettemin concluderen we uit het historisch gegroeide schuldgevoel en het gepercipieerde verwantschap met ZANU-PF dat de onafhankelijke variabele 'ANC' verklarende kracht biedt voor de politiek van stille diplomatie. Vanuit een *two level*-perspectief kan men verder ook beargumenteren dat het ANC weigert bepaalde aspecten van Mugabe's beleid expliciet te veroordelen, omdat men zelfs met gelijkaardige interne problemen kampt. Zo is het aannemelijk dat een externe veroordeling van Mugabe's chaotische landherverdelingsprogramma tot interne onvrede leidt. Ook in Zuid-Afrika zijn heel wat grootgrondbezitters immers nog blank ingevolge de periode van *minority rule*.

Daarnaast kan een constructivistische benadering op het nationale niveau een verklaring bieden voor de politiek van stille diplomatie door te veronderstellen dat Zuid-Afrika onder Mbeki moet afrekenen met een 'identiteitsdilemma'. Door het beladen apartheidsverleden en de daaropvolgende vreedzame democratische transitie verkreeg Zuid-Afrika een moreel prominent statuut in de internationale

betrekkingen. In het Westen heerst de 'politiek correcte verplichting' om de regenboognatie te beschouwen als een modelstaat en als een voorbeeld van evenwicht voor heel de SADC-regio⁶⁵. Deze *soft power* die voortvloeit uit het respect voor mensenrechten en democratische verworvenheden leunt aan bij het westerse aspect van de Zuid-Afrikaanse identiteit. Niettemin wordt de bereidheid om zichzelf te presenteren als een voorbeeldig lid van de internationale statengemeenschap gecounterd door het Afrikaanse aspect van de Zuid-Afrikaanse identiteit. Dit laatste impliceert solidariteit en loyaliteit ten aanzien van de Afrikaanse partners en het innemen van anti-imperialistische (anti-Westerse) standpunten. Het gevolg is dat Zuid-Afrika zich niet durft distantiëren van dictatoriale Afrikaanse staten zoals Zimbabwe die in de apartheidsdagen het zwarte verzet tegen de blanke overheersing steunden. De halfslachtige politiek van constructief engagement en stille diplomatie is een poging om beide identiteiten te verzoenen. Het identiteitsdilemma leidt er bovendien toe dat Zuid-Afrika bezwaarlijk een regionaal hegemoon kan worden genoemd. Hegemonie dient immers niet alleen in termen van *materiële capabilities* te worden gedefinieerd, maar situeert zich eveneens op het ideologische vlak en duidt op de 'brede aanvaarding van datgene waarvoor men staat'. Samenvattend kunnen we stellen dat sociale aspecten in deze casus meer gewicht hebben dan materiële aspecten.

Op het individuele niveau dienen we ten derde rekenen te houden met het psycho-milieu en het *belief system* van invloedrijke beleidsmakers. We stellen in deze optiek vast dat heel wat ANC-politici zich in het Afrikanistische kamp situeren. Dit impliceert een meer gematigde opstelling ten aanzien van Zimbabwe. Over Dlamini-

⁶⁵ Vlaams Parlement.be (2008), *vraag om uitleg van de heer John Vrancken tot de heer Geert Bourgeois over de politieke situatie in Zimbabwe*.

Zuma, Minister voor Buitenlandse Zaken onder Mbeki, is onder meer bekend dat ze haar buitenlands beleid op een Afrikanistische leest schoeit. Daarnaast kunnen we veronderstellen dat ook figuren zoals Kwazulu-Natal ANC-leider Dumisani Makhaye, voormalig ANCYL-voorzitter Malusi Gigaba en ANC-verkiezingscoördinator Peter Mokaba met hun Afrikanistische visie op het beleid van Mbeki hebben kunnen wegen.

Als president van Zuid-Afrika en prominent *decision maker* lijkt het logisch dat ook het *belief system* van Mbeki een significante impact heeft op het Zimbabwe-beleid. In dit licht is Mbeki's negatieve eerdere ervaring met de Nigeriaanse dictator Sani Abache determinerend. Mbeki slaagt er in 1994 niet in de executie van een Nigeriaanse activist te verhinderen. Hij besluit dat niet de gevolgde tactiek van stille diplomatie, maar het unilaterale handelen van Zuid-Afrika aan de basis ligt van het diplomatieke falen. Mbeki trekt hieruit de les om voortaan steeds een collectief standpunt in te nemen. Het gebrek aan veroordeling van Mugabe's beleid door andere Afrikaanse leiders en het ontbreken van consensus om een harder standpunt in te nemen binnen de SADC en AU leidt er derhalve toe dat Zuid-Afrika ook met betrekking tot Zimbabwe niet tegen de stroom in roeit en zich gematigd opstelt. Verder is het mogelijk dat Mbeki vanuit zijn psycho-milieu een soort valse analogie waarneemt tussen de post-apartheidtransitie en democratisering in Zimbabwe. Daarnaast is het eveneens mogelijk dat Mbeki's aversie van oppositieleider Morgan Tsvangirai een impact heeft op zijn beleid.

Tenslotte bieden ook de interpersoonlijke relaties en percepties tussen Mbeki en Mugabe een mogelijke verklaring voor Mbeki's buitenlandse politiek. Het is duidelijk dat Thabo Mbeki geen valabel antwoord vindt op Mugabe's anti-koloniale, antiwesterse en anti-

imperialistische retoriek. Via pertinente verwijzingen naar de vrijheidsstrijd en via het citeren van prominente Afrikaanse leiders zoals de Ghanese vrijheidsstrijder en pan-Afrikanist Kwame Nkrumah speelt Mugabe handig in op Mbeki's persoonlijke gevoeligheid voor Afrikaanse solidariteit en identiteit.

We besluiten dat de verklaringen voor Mbeki's Zimbabwe-politiek complex en multicausaal zijn en dat een mix aan factoren op individueel en nationaal niveau kunnen verklaren waarom Mbeki de politiek van stille diplomatie consequent blijft handhaven gedurende de periode 1999-2008. We claimen geenszins exhaustief te zijn: uiteraard zijn er nog heel wat andere factoren op te sommen die Mbeki en zijn administratie inspireerden tot het gevoerde beleid. Wel kunnen de aangehaalde facetten de op het eerste zicht bizarre Zuid-Afrikaanse Zimbabwe-politiek helpen begrijpen.

7.2 Uniciteit van de Zimbabwe-politiek onder Mbeki

Naarmate Mbeki's ambtsperiode vordert, reageert het Westen met toenemend onbegrip op Mbeki's Zimbabwe-politiek. Niettemin kan het Zimbabwe-beleid in de periode 1999-2008 beschouwd worden als een continuatie van de politiek van het verleden. Geplaatst in een historische context, is de benadering van de Mbeki-administratie immers allerminst verrassend. Zo zijn er talrijke parallellen aan te halen die de bilaterale relaties tussen het Smith-regime en het apartheidsregime linken aan de bilaterale relaties tussen Zimbabwe en Zuid-Afrika in de periode 1999-2008. In dit licht haalden we onder meer de raciale solidariteit en het argument van bloedverwantschap over de landsgrenzen aan. Daarnaast vormen ook de weigering harde sancties te implementeren, de angst voor *spillover*, de voorkeur voor een bepaalde politiek leider en het effect van de Zimbabwe-politiek rode draden doorheen de geschiedenis.

8. Bibliografie

8.1 Artikels

ADELMANN, M. (2004), '*Quiet diplomacy. The reasons behind Mbeki's Zimbabwe policy*' in *Afrika spectrum*, 39, 2: 249-276.

GRAHAM, V.L. (2006), 'How firm the handshake? South Africa's use of quiet diplomacy in Zimbabwe from 1999 to 2006' in *African Security Review*, 15, 4: 114-127.

HABIB, A. (2009), '*South Africa's Policy: Hegemonic Aspirations, Neoliberal Orientations and Global Transformations, Regional Powers*' in *South African Journal of International Affairs*, 16, 2: 143-159.

KAGWANJA, P. (2005), '*Zimbabwe's March 2005 elections: Dangers and Opportunities*' in *African Security review*, 14, 3: 5-18.

LANDSBERG, C. (2000), '*Promoting Democracy: The Mandela-Mbeki Doctrine*' in *Journal of Democracy*, 11, 3: 107-121.

MOORE, W.H. (1995), '*Action-reaction or Rational Expectations?*' in *Journal of Conflict Resolution*, 39, 1:129-167.

PUTMAN, R.D. (1988), '*Diplomacy and Domestic Politics: The logic of Two-Level Games*' in *International Organization*, 42, 3: 427-460.

BALCHIN, N., & SOKO, M. (2009), '*South Africa policy towards Zimbabwe: a nexus between foreign policy and commercial interests?*' in *South African Journal of International Affairs*, 16, 1: 33-48.

VAN NIEUWKERK, A. (2004), '*South Africa's National Interest*' in *African Security Review*, 13, 2: 89-101.

VAN WYK, J.A. (2002), *'The Saga Continues...The Zimbabwe Issue in South Africa's Foreign Policy'*, in Turkish Journal of International Relations, 1, 4: 176-231.

VAN WYK, J.A., e.a. (2007), *'The international politics of nuclear weapons: a constructivist analysis'* in South African Journal of Military Studies, 35, 1: 23-45.

WENDT, A. (1992), *'Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics'* in International Organization, 46, 2: 391-425.

8.2 Boeken

BARSTON, R.P. (2006), *Modern diplomacy, third edition*, Harlow: Pearson Education Limited, 365p.

CARLSNAES, W., e.a. (2002), *Handbook of International Relations*, Londen: Sage Publication Ltd, 573p.

DOWDEN, R. (2009), *Africa: Altered states, ordinary miracles*, Londen: Portobello Books Ltd, 576p.

GUMEDE, W.M. (2005), *Thabo Mbeki and the battle for the soul of the ANC*, Cape Town: Zebra Press, 352p.

HASENCLEVER, A., MAYER, P., & RITTBERGER, V. (2004), *Theories of international regimes*, Cambridge: Cambridge University Press, 248p.

HILL, G. (2005), *What happens after Mugabe?*, Cape Town: Zebra Press, 178p.

PFISTER, R. (2005), *Apartheid South Africa and African States: from Pariah to Middle Power, 1961-1994*, New York: Tauris Academic Studies, 251p.

WITTKOPF, E.R., KEGLEY, C.W., & SCOTT, J.M. (2008), *American Foreign Policy: Pattern and Process, 7th edition*, Signapore: Thomson, 661p.

WOOD, J.R.T. (2004), *So far and no further: Rhodesia's bid for independence during the retreat from empire 1959-1965*, Victoria, Canada: Trafford Publishing, 534p.

YOUDE, J.R. (2007), *Aids, South Africa and the politics of knowledge*, Hampshire: Ashgate Publishing Ltd, 159p.

8.3 Bijdrage in verzamelwerk

CHECKEL, J.T. (2008), 'Constructivism and foreign policy' 71-82 in SMITH, S., HADFIELD, A., & DUNNE, T., *Foreign Policy: theories, actors and cases*, Oxford: Oxford University Press, 442p.

DLAMINI, K. (2003), 'Is quiet diplomacy an effective conflict resolution strategy?' 171-178 in *South African Yearbook of International Affairs 2002/03*, Johannesburg: SAIIA, 648p.

GELDENHUYS, D. (2004), 'The special relationship between South Africa and Zimbabwe', 102-144, in HOUGH, M., & DU PLESSIS, A. (eds.), *State Failure: The Case of Zimbabwe*, Pretoria: University of Pretoria, 159p.

KAARBO, J., e.a. (2002), 'The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective', 1-23, in BEASLEY, R.K., e.a., *Foreign Policy*

in Comparative Perspective. Domestic and International Influences on State Behaviour, Washington: CQ Press, 368p.

KAGWANJA, P. (2006), 'Power and peace: South Africa and the refurbishing of Africa's multilateral capacity for peacemaking', 27-58, in SOUTHALL, R. (eds.), *South Africa's role in conflict resolution and peacemaking in Africa: conference proceedings*, Cape Town: Nelson Mandela foundation, 226p.

KEGLEY, C.W., WITTKOPF, E.R. (1997), 'Foreign Policy Decision-making: coping with international Circumstances', 38-66, in *World Politics: Trends and transformation*, New York: St. Martin's Press, 565p.

LIEBICH, A. (2007), 'What in the world is Roma Diplomacy', 9-20 in NICOLAE, V., & SLAVIC, H. (eds.), *Roma Diplomacy*, New York: DiploFoundation, 273p.

MAGUBANE, B. (2006), 'From détente to the rise of the Garrison state', 37-98 in South Africa Democracy Education Trust, *the road to democracy in South Africa: volume 2*, Pretoria: Unisa Press, 965p.

MCKINLEY, D. (2006), 'Commodifying oppression: South African foreign policy towards Zimbabwe under Mbeki', 85-104, in SOUTHALL, R. (eds.), *South Africa's role in conflict resolution and peacemaking in Africa: conference proceedings*, Cape Town: Nelson Mandela foundation, 226p.

MEARSHEIMER, J.J. (2006), 'Structural Realism', 71-88, in DUNNE, T., e.a., *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 350p.

MZAMANE, M., MAABA, B., & BIKO, N. (2006), 'The black Consciousness movement in South Africa, 1970-1980', 99-159 in South Africa Democracy Education Trust, *the road to democracy in South Africa: volume 2*, Pretoria: Unisa Press, 965p.

NDLOVU, S.M. (2006), 'The ANC's diplomacy and International Relations', 615-668 in South Africa Democracy Education Trust, *the road to democracy in South Africa: volume 2*, Pretoria: Unisa Press, 965p.

PRETORIUS, J. (2008), 'African Politics: Beyond the Third Wave of Democratisation', 52-66 in KNECHT, A., *The Afrikaner Broederbond: from 'Devil of Apartheid' to an Actor of Change in the Transformation Process of South Africa?*, Cape Town, South Africa: Juta and Co, 230p.

SOETENDORP, B. (1987), 'Analyse van buitenlands beleid', 40-66, in KOCH, A., SOETENDORP, R.B., & VAN STADEN, A., *Internationale Betrekkingen. Theorieën en benaderingen*, Utrecht: Uitgeverij Spectrum, 283p.

WALT, S.M. (2008), 'Alliances: Balancing and Bandwagoning' 110-117, in ART, R.J., & JERVIS, R., *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, New York: Longman, 608p.

8.4 Rapporten en papers

ACKERMAN, P., e.a. (2008), *The worst of the worst: the world's most repressive Societes 2008*, Freedom House

ALDEN, C., & SCHOEMAN, M. (2003), *The Hegemon That Wasn't: South Africa's Foreign Policy Towards Zimbabwe*, Annual meeting of the International Studies Association, mei 2003.

AMNESTY INTERNATIONAL (2009), *Zimbabwe: Moving from words to actions*, Londen: Amnesty International Productions.

CRIEKEMANS, D. (2009), *Where geopolitics and foreign policy analysis once met: the work of Harold and Margaret Spout and its continued relevance today*, ISA's 50th Annual convention, Februari 2009.

ESTERHUYSEN, P. (2004a), *Chapter 2: Zimbabwe: an historical overview*, Institute for Strategic Studies, November 2004

ESTERHUYSEN, P. (2004b), *Chapter 3: Zimbabwe's external relations*, Institute for Strategic Studies, November 2004.

CHIGUMIRA, E.C., FOX, R.C., & ROWNTREE, K.M. (2006), *On the Fast Track to Land Degradation? A Case Study of the Impact of the Fast Track Land Reform Programme in Kadoma District, Zimbabwe*, highland2006 Symposium, September 2006.

FRIEDRICH, E.S. (2004), *The 'look East policy' of Zimbabwe now focuses on China*, Friedrich Ebert Stiftung, November 2004.

GAVIN, M.D. (2007), *Planning for Post-Mugabe Zimbabwe*, council on Foreign Relations, oktober 2007.

HUMAN RIGHTS WATCH (2007), *Bashing Dissent: Escalating Violence and State Repression in Zimbabwe*, Human Rights Watch 2007, mei 2007.

KENWORTHY, P.C. (2007), *Bikoism or Mbekism - the role of Black Consciousness in Mbeki's South Africa*, Master Thesis Roskilde University, juni 2007.

LANDSBERG, C., KONDLO, K. (2007), *South Africa and the 'African Agenda'*, Centre for Policy Studies, April 2007.

LEYS, M. (2008), *The geopolitical role of South Africa in Africa*, Steunpunt Buitenlands Beleid Antwerpen, augustus 2008.

MATLOSA, K. (2005), *Democratisation at the Crossroads: Challenges for the SADC Principles and Guidelines Governing Democratic Elections*, Institute for Security Studies, Oktober 2005.

MORAVCSIK, A. (2001), *Liberal International Relations Theory: A social scientific assessment*, Wheelerhead Center for International Affairs, April 2001.

PRYS, M. (2008), *Developing a Contextually Relevant Concept of Regional Hegemony: The Case of South Africa, Zimbabwe and "Quiet Diplomacy"*, GIGA Research Programme: Violence, Power and Security, Mei 2008.

PRYS, M. (2007), *Regions, power and hegemony: South Africa's role in Southern Africa*, 6th Pan-European International Relations Conference Turin, September 2007.

RAFTOPOLOUS, B. (2006), *Prospects for National Dialogue in Zimbabwe*, Institute for Security Studies, September 2006.

SACHIKONYE, L. (2009), *Between Authoritarianism and Democratization: The Challenges of a transition Process in Zimbabwe*, Institute for Development Studies, University of Zimbabwe, juli 2009.

SOLIDARITY PEACE TRUST(2008), *Punishing Dissent, Silencing Citizens: The Zimbabwe Elections 2008*, SPT Report Johannesburg, mei 2008.

ZHIRA, M. (2007), *Power from the past: Continental Politics and the Dilemma of African Leaders Regarding Robert Mugabe and the Zimbabwean Crisis*, 2nd annual MEAS undergraduate/graduate conference "Enjoying with Africa & the middle east trough research", januari 2007.

8.4 Internetbronnen

African National Congress (2009), *Message of solidarity from the African National Congress to ZANU-PF on the occasion of the 5th National People's Congress*,
<http://www.anc.org.za/show.php?include=docs/message/2009/message1212.html>.

America.gov (2003), *Peace, Stability and Democracy are Bush goals for Africa*, <http://www.america.gov/st/washfile-english/2003/July/20030707153345nitramj0.3784906.html>.

Amnesty.org.uk (2002), *Zimbabwe: SADC must take a firm stance now to avert evil strife*,
http://www.amnesty.org.uk/news_details.asp?NewsID=14218.

BBC News (2008), *China may recall Zimbabwe weapons*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7360438.stm>.

BBC News (2008), *Details of Zimbabwe deal emerge*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7611992.stm>.

BBC News (2000), *Kwame Nkrumah's vision of Africa*,
http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/highlights/000914_nkrumah.shtml.

BBC News (2007), *Obituary: Ian Smith*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1136865.stm>.

BBC News (2008), *South Africa ponders life after Mbeki*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7632655.stm>.

BBC News (2008), *South Africa's Zimbabwe role attacked*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7352404.stm>.

BBC News (2010), *Timeline Namibia*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1469048.stm>

BBC News (2010), *Timeline Zimbabwe*,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1831470.stm.

BBC News (2008), *Zimbabwe deal: Key points*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7617731.stm>.

Central Intelligence Agency (2010), *The world factbook: Africa: Zimbabwe: ethnic groups*,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>

Central Intelligence Agency (2010), *The world factbook: South Africa*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html>.

China Military Online (2010), *Zimbabwe, China strengthen economic cooperation*, http://eng.chinamil.com.cn/news-channels/2010-07/08/content_4254630.htm.

Department Trade and Industry Republic of South Africa (2010), *South African Trade by country*: <http://www.dti.gov.za/econdb/raportt/rapcoun.html>.

Federal Research Division of the Library of Congress (1996) (Byrnes, R.M.), *South Africa: A Country Study: relationship with African states*, <http://countrystudies.us/south-africa/>.

Guardian (2008) (Bersford, D.), *Chinese ship carries arms cargo to Mugabe regime*, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/apr/18/china.armstrade>.

Guardian (2008) (Wintour, P., Elliott, L.), *G8 condemns Mbeki's quiet diplomacy over Zimbabwe*, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/jul/07/zimbabwe.southafrica1>

Guardian (2008) (Wintour, P., e.a.), *Zimbabwe sanctions could lead to civil war, Mbeki warns leaders*, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/jul/08/zimbabwe.southafrica>.

Highbeam (2007) (Mabasa, S.), *The truth about Zimbabwe-South Africa economic relations*, <http://www.highbeam.com/doc/1P3-1325481041.html>.

Newafrican (2010), *30 years and still standing*,
<http://www.africasia.com/newafrican/na.php?ID=2758&back>.

NewAfrican (2007) (Ankomah, B.), *Mugabe – “Our cause is Africa’s cause”*,
http://www.africasia.com/uploads/mugabe_inteview_may_2007_new_africa.pdf.

NewAfrican (2007) (Ankomah, B.), *USA – “We are working for regime change in Zimbabwe”*,
http://www.africasia.com/uploads/zimbabwe_special_may_2007_new_african_part_4.pdf.

NewAfrican (2007) (Ankomah, B.), *Zimbabwe: We Will not Capitulate*, <http://www.africasia.com/uploads/zimbabwe.pdf>.

News 24 (2008), *AU hails Mbeki’s mediation*.
<http://www.news24.com/Africa/Zimbabwe/AU-hails-Mbekis-mediation-20080816>.

Office of the United States Trade Representative (2010), *U.S.- Namibia Trade Facts*, <http://www.ustr.gov/countries-regions/africa/southern-africa/namibia>.

Office of the United States Trade Representative (2010), *U.S.- Zimbabwe Trade Facts*, <http://www.ustr.gov/countries-regions/africa/southern-africa/zimbabwe>.

Parool.nl (2008), *Akkoord Zimbabwe mijnenveld*,
<http://www.parool.nl/parool/nl/225/Buitenland/article/detail/32098/2008/09/13/Akkoord-Zimbabwe-mijnenveld.dhtml>.

The world bank group (2010), *Data profile Zimbabwe, Namibia, Zambia, South Africa, Botswana, Mozambique*: http://ddp-ext.worldbank.org/ext/ddpreports/ViewSharedReport?&CF=&REPORT_ID=9147&REQUEST_TYPE=VIEWADVANCED.

U.S. Department of State (2010), *Background note South Africa*: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2898.htm>.

U.S. Department of State (2010), *Background note Zimbabwe*, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5479.htm>.

U.S. Office of the US trade representative (2010), *US-Zimbabwe trade facts*, <http://www.ustr.gov/countries-regions/africa/southern-africa/zimbabwe>.

ViewsWire (2010), *Zimbabwe: Country outlook*, http://viewswire.eiu.com/index.asp?layout=VWPrintVW3&article_id=1287446513&printer=printer&rf=0.

ViewsWire (1998), *Zimbabwe Economy: Land resettlement – no easy answers*, http://viewswire.eiu.com/index.asp?layout=VWArticleVW3&article_id=1414644741®ion_id=&country_id=1250000325&channel_id=190004019&category_id=500004050&refm=vwCat&page_title=Article.

ViewsWire (1997), *Zimbabwe Economy: Mugabe's bid for land reform*, http://viewswire.eiu.com/index.asp?layout=VWArticleVW3&article_id=284596428®ion_id=&country_id=1250000325&channel_id=190004019&category_id=500004050&refm=vwCat&page_title=Article&rf=0.

ViewsWire (2008), *Zimbabwe Politics: End of the road?*,
http://viewswire.eiu.com/index.asp?layout=VWArticleVW3&article_id=1953221380®ion_id=&country_id=1250000325&channel_id=210004021&category_id=&refm=vwCh&page_title=Channel+Latest.

Vlaamsparlement.be (2008), *Vraag om uitleg van de heer John Vrancken tot de heer Geert Bourgeois over de politieke situatie in Zimbabwe*, <http://jsp.vlaamsparlement.be/website/html-vrg/524864.html>.

Wall Street Journal (2008) (Tupy, M.L.), *Mbeki's Legacy*,
<http://online.wsj.com/article/SB122203312322660903.html>.

ZimOnline (2010) (Jones, E.), *Analysts see Mugabe life presidency*,
<http://www.zimonline.co.za/Article.aspx?ArticleId=6330>.

ZimOnline (2010) (Manyuchi, T.), *SA to issue permits to Zim immigrants*, <http://www.zimonline.co.za/Article.aspx?ArticleId=6334>.

9. Bijlagen